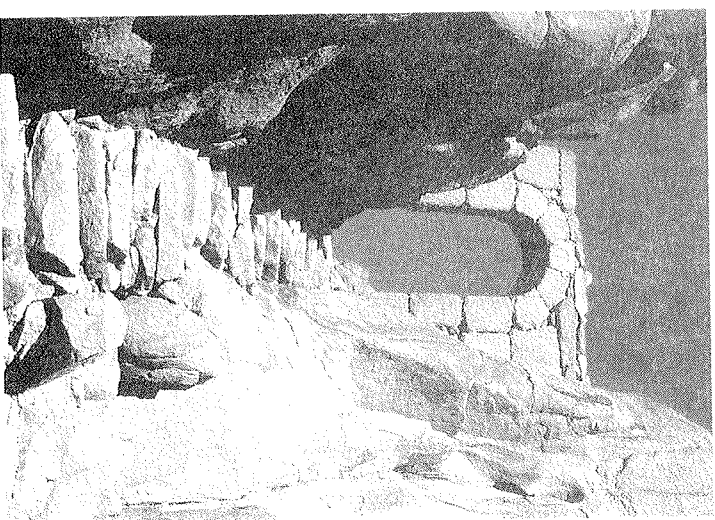

ZEMĚ ZASLÍBENÁ

MICHAL PLINTOVIČ
PAVEL NOVÁČEK

Michal Plintovič, Pavel Nováček

ZEMĚ ZASÍBENÁ

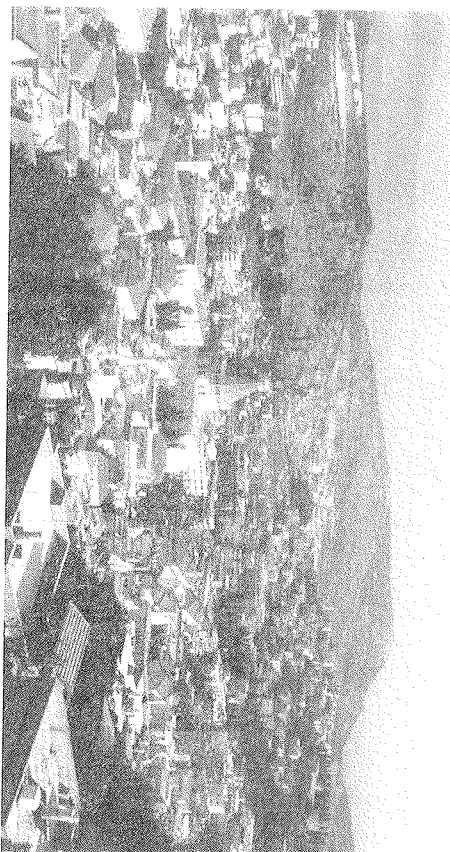

Olomouc 2000

OBSAH

Slovo úvodem (Nováček)	4
Ojjezd (Plintovič)	6
Bohové sedí na Olympu, mniši medírují v obláčných klášterech a Řecko ty? (Plintovič)	6
Jak se v Izraeli žije (Nováček)	9
Kibuc, aneb něco o izraelském zemědělství (Nováček)	12
Kibuc Makabi (Plintovič)	14
Filosofové s motykou v ruce (Nováček)	16
Kritže pokoje (Nováček)	18
Mošavu Hajogev (Nováček, Plintovič)	20
Pytlíš mnoho vládců se podepsalo na tě vrásčité tváři, Jeruzaléme (Plintovič) 24	
Tři problémy Izraele (Nováček)	27
Tešili jsme se do Betléma... (Plintovič)	30
Intifáda (Nováček)	31
Mrtvé moře je opravdu mrtvé (Nováček)	33
Jen písek a kamení (Nováček)	35
Zázrak v poušti jménem Ejn-Gedi (Plintovič)	37
Masada (Nováček)	39
Hranice dvou pouští (Plintovič)	41
Izrael a životní prostředí (Nováček)	42
Sinajskou pouští (Plintovič)	45
O tom jak jsme neodpluli a přesto se nám Hafja stala přístavem (Plintovič)	48
Jsmé tady doma, ale (Plintovič)	49
Řecké zastupitelství v Tel Avivu (Plintovič)	51
Dioy světa nejsou na dřevě (Plintovič)	52
Spěcháme, vracíme se přes Afriku (Plintovič)	54
Konečně doma (Plintovič)	54

Nazareth

SLOVO ÚVODEM

Před odjezdem do Izraele nám byla tato země značně vzdálená. Diplomatické styky naší vládci s Izraelem třináct let neudržovali, zprávy nebyly a když, tak spíše hanlivého charakteru.

O Židech, i těch žijících v bývalém Československu, jsme také nevěděli prakticky nic. A měli jsme k nim respekt, pramenící z jisté tajemnosti. V povědomí jsme měli uloženo, že Židé jsou schopní obchodníci, zpravidla velmi bohatí a velmi spořiví, tak trochu vykukové. Také se člověk čas od času mohl setkat s náznakem, ať už v novinách či při „intelektuálních“ debatách, že se po staletí snaží ovládnout svět a záleželo na vypravěči, nakolik se jim to daří.

Byla tu ještě další záležitost, skrývající v sobě hluboký rozpor: vyvolení Židů. Byli Bohem vyvoleni, vedení, ochraňováni i trestáni a pročišťováni po staletí. Byli připravováni na příchod Spasitele a pak jej, alespoň podle křesťanského učení, nepoznali, nepřijali. Když člověk čte Kapitoly ze Starého zákona, je překvapen tím, jak mnoho Židů po staletí trpěli. Jejich země, země jim zaslíbená, nepoznala delší období bez válek. Nezávážně jsme mohli obdivovat židovskou rozvahou při válce Saddáma Husajna proti „zbytku světa“. Ale to přitom zahýnul jen několik izraelských obyvatel. V dobách starozákonních, v dobách primitivních zbraní, umírali v židovské zemi během jediného dne v bitvách tisíce lidí! Byl to lid tak vzpurný a tak „tvrdé šíje“, že jej Bůh musel vést takovým, z lidského pohledu krutým způsobem? A jsou-li takoví oni, jakými asi jsme ve skutečnosti my?

Pobylí jsme v Izraeli v naprosté většině mezi židovskou populací pár týdnů. A musíme upřímně říci, že náš pohled se změnil. Nemyslíme, že náš názor je nyní konečný, natož že je správný. Na základě našeho pobytu, přijetí, rozhovoru, na základě toho, co jsme viděli a zažili, musíme říci, že tento národ obdivujeme. Náš pohled je ovšem jednostranný a my to víme. Arabové z okupovaných území by náš náhled možná pozměnili. Teď ale víme, že Židé jsou mimořádně schopný a pracovitý národ, který si vytváří své. Máme před nimi respekt, ale nebojíme se, že by usilovali o ovládnutí světa. Zpusťou zemi dokázali za čtyřicet let neuvěřitelně obdělávat a zušlechtit. Mají v sobě obrovskou energii - ideu znovuvybudování státu. Mají obrovský potenciál. Z celého světa, ze všech kontinentů se vracejí domů Židé, kteří nasáli ze všech kultur to podstatné, přínášejí to a koncentrují na malý kousek planety, jen dvacet tisíc sedm set sedmdesát kilometrů čtverečních veliký. Snad ve všech zemích na všech kontinentech mají své bratry a sestry, kteří jim vždy pomohou a oni budou pomáhat jim. Mají kulturu a tradici starou 4 000 let. A tak nás napadá otázka: jaké je dnešní a jaké je celkové poslání Židů? Netroufáme si posuzovat tuto záležitost z hlediska náboženského. Ale věříme, že i z pohledu lidského úloha Židů ve světě teprve dojde svého naplnění.

Zdá se, že končí v historii jeden velký globální problém, nazývaný socialismus versus kapitalismus, či konfrontace Východ - Západ. Ale vidíme minimálně dva další, přinejmenším stejně významné problémy, které již jsou tu a mohou během několika let kulminovat. Prvním z nich je ekologická krize ve všech svých formách - změně klimatu, narušení ozónové vrstvy, úbytku pralesů, zemědělské půdy, šíření pouští, znečištění ovzduší, vody i půdy apod. Dalším je stále osvětější vystupující problém Sever - Jih, či bohatí versus chudí. Vykořisťování dělníka ve vyspělé západní (ale i východní) zemi je již dnes k trpkému pousmání ve srovnání s chudobou a utrpením lidí v Africe, Asii a Latinské Americe.

Chceme věřit tomu, že Židé brzy svůj stát vybudují. Že najdou cestu k míru, nebo alespoň ke vzájemné toleranci se svými arabskými sousedy, i když to dnes zní, přes povzbudivější signály z poslední doby, neuvěřitelně. A že pak vrhnou svou intelektuální kapacitu, své schopnosti a pili na řešení regionálních i globálních problémů lidstva.

Měli jsme možnost navštívit výzkumnou slechtileckou stanici, jejíž výsledky mohou být přínosem pro výživu v regionech neindustriálních (rozvojových) zemi. Vyvíjejí způsoby pěstování a potravinového využití řas pro asijské země. Jsou, jak tvrdí, připraveni pomoci svým arabským sousedům v zemědělství, kde jsou bezesporu výborní. Věřím, že je možné zúrodnit celý Blízký východ a chtějí k tomu přispět, budou-li o to požádáni.

Židé jsou zřetelně prozápadně orientováni, ale tušíme, že právě oni mají největší šanci nepropadnout mamonu, konzumnímu stylu života, otupujícímu blahobytu a ohlupujícímu nicnedělání.

Můžeme se mýlit, ale domníváme se, že stejně jako před dvěma tisíci lety z této země vyšlo křesťanství, stejně jako ve středověku ovlivnily poznání světa zámořské objevy, stejně jako před dvěma sty lety Američané začali budovat novou zemi, stali se velmoci a ovlivnili svět, tak v blízké budoucnosti opět na Blízkém východě může být nalezen zdroj síly, intelektu, inspirace i vůle k činu, který ovlivní svět a pomůže mu v jeho úsilí být lepší a humánnější.

Jedna věc to všechno může spolehlivě překazit. Naše pycha. Mnoho regionů, národů, skupin lidí i jednotlivců aspiruje na to ukázat světu co je dobré a kam má jít. Proč ne, konečně. Jen je smutné, když odmítáme podanou ruku z důvodu rasové příslušnosti.

ODJEZD

Každý odjíždíme na dlouhou cestu jinak. Po měsících snění, po vzplnutí nadějí a propadnutí beznadějí je tu najednou před námi poslední týden a poslední den, den odjezdu. Je konec krátkým či delším poradám. Je třeba zařít poslední formality, odmítnout několik „nezbytných“ zbytečností, v práci dát ceduli: „Vrátím se za měsíc, nebo nikdy.“

Je sbaleno, nachystáno, vše zajištěno a co se nesihlo, už se nezvládne. Teoreticky lze bezstarostně odjet. Avšak prakticky je třeba provést několik „opětření“, která zajistí šťastný návrat. A tak putuje skleněné prasátko, dárek pro šestí výpravu, do svého chlívku, krabičky od sirek s obrázkem presidenta Vaclava Havla, aby nás doprovázelo celou cestu a hlídalo nás. Tak také putuje kaštan, který vyrostl u vchodu transfúzní stanice, z pracovní tašky, kde bydlí již skoro rok mezi knížky a papíry expedice. Byl jsem sice poučen během cest, že ti, co věří, poverčíví nejsou. Nehádám se. Ale až si kdo chce co chce říká, kaštan i prasátko v chlívku bylo opatrováno jako oko v hlavě a pečlivě dovezeno zase zpátky domů.

BOHOVÉ SEDÍ NA OLYMPU, MNIŠI MEDITUJÍ V OBLAČNÝCH KLAŠTĚŘÍCH A ŘECKO TY?

Čtyřlenná výprava opustila Československo v pátek ve večerních hodinách. Mělo nás být pět, ale nakonec se složení skupiny vykrystalizovalo do následující podoby:

Pavel Nováček, odborný asistent na Katedře ekologie Přírodovědecké fakulty University Palackého v Olomouci, se celkem zájmově zajímal především o ekologické problémy a o stav životního prostředí v Izraeli.

Michal Plintovič, povoláním chirurg v kroměřížské nemocnici se staral o zdravotní stav a přežití členů expedice. Kromě toho usilovně fotografoval.

Bořivoj Kryš, agronom zemědělského družstva v Boršicích u Buchlovic studoval, co mu síly stačily, izraelské zemědělství. Závlahami počínaje a dojivosti krav konče.

Juraj Barát byl zaměstnán ve Výzkumném ústavu plastických hmot v Nitře. Do Izraele jej však zlákal naprosto jiný zájem - historie křesťanství a kulturní památky zaslíbené země. Byl vynikající navigátor. Díky jemu jsme většinou věděli kde jsme, odkud jsme přijeli a kam směřujeme.

Na putování Řeckem naši základní sestavu doplnil ještě manželský pár geologů z Brna Bob s Míladou a Pavlův kolega z Katedry ekologie, chemik Petr.

Na rozdíl od slavných velkých výprav, které se na cestu připravovaly týdně a měsíce, my jsme byli odtrženi přímo od pracovních stolu. Zatímco osádky expedic měly své mechaniky a vypilované stroje, my jsme vyrazili ve zbrusu nové Avii po jedné garanci prohlídce a ještě v záběhu, vědomi si toho, že když se něco pokazí, jsme ztraceni.

Rychlosti, kterou určoval zablňující se motor vozu, jsme projeli nekratší cestou do Soluně. Po ryze turistickém prozkoumání se nám památky plěty jedna s druhou. Avšak určité poznání si přece odnášíme. V kostele řecké ortodoxní církve je podstatně veselější, voňavější a barevnější, než u nás. Tmaovou strnulostí křesťanských staveb zde nabourávají kromě pestře vyzdobené, maleb a visulostí lamp také mohutná kamna pestře rozestavěná v hlavních i vedlejších lodích chrámů. Jejich široké, v různých úhlech se zatačející imperamentní koutřovody ruší grachiň křivku klenbových průsvitů. Místní temperament dokreslilo sledování křtu, při němž novorozené v závěru bylo potopeno do křtelnice celé. Inu, jiná země, jiný mrav. Snad jen křik malé- ho se podobal pláči našich miminek.

Kolem polí v delší řek projíždíme pobřežním slinutím tahem směrem na Atény. Na mapě je vyznačena dálnice, ve skutečnosti však jde o dvoupruhovou širší asfaltku. Je zde zvykem jet po krajnici a sítědem se, pokud to jde, předjíždí. Naším nejbližším cílem je Lichocho, nástupní vesnice na Olympu.

Koupeme se v Egejském moři. Je slané, houppají nás vlny. Plácáme nesmysly a potápíme se. Myslí odpocívá. Bylo toho moc. Přiliš mnoho kilometrů v krátkém čase a málo spánku. Sedíme na břehu a necháváme se omývat mořem. Je pokorné, poklidné cáká na bosé nohy. Dumáme nad vlnami.

Pavel nám předvádí akademický analytiko-syntetický rozbor. Říká: „To máte tak, nejprve je fáze pozorování, tu máme za sebou.“ Myslí vlny, moře. „Analýza je, když si položíme otázku, například: Proč se tvoří vlny? A finále vědecké metody, pánové, jest syntéza. Tou je v tomto případě odpověď na předchozí otázku a zní: Nevím!“

Uspokojení vědeckým výkladem, vsedli jsme do vozu. Nejprve asfaltem a pak prašnou cestou jsme vystoupali do sedla Prioni, poslední civilizaci dobyté brány sídla bohů. Složitý terén, úzká cesta a výška zařadila zdolání cesty na čas mezi hrdinné činy expedice. Ale jen do té doby, než ticho údolí, na němž ležela noc, rozřiznul hukot silného motoru, přecházející ve vyšších otáčkách do charakteristického hvízdavého zvuku. Za chvíli tmu rozřizla světla. Kolem nás prosupěl československý autobus Karosa s pražskou poznávací značkou, plný dětí.

Na naší cestě jsme museli konstatovat, že svět je zaměřen cestujícími Němci, vyskytujícími se kdekoliv a v jakémkoliv množství, avšak v tomto okamžiku jsme nabylí dojmu, že Češi, o co méně jich je, o to odvažněji se po matičce zemi pohybují.

Za časného rána jsme vyrazili nahlédnout antickým bohům pod pokličku. Mnozí to znáte. Svěží dech lesa, rachot sutě pod nohou, supění člověka. Smrko-borovicový porost se střídá s kosodřevinou, která, jakmile na ni dopadne ranní slunce, začíná kouzelně vonět. Pryskeřiči, omannou vůni všech kosodřevin ve všech pořádných horách. Bohové měli prosně vřus. I kosodřevina postupně řídne a střídá se s trávou. Nad námi se tyčí sedm vrcholů Olympu. Je teď jakoby na dosah. Smějeme se. Hora se zamračí. Takto poskytně fotografovi atraktivní scénérie. A snad taky ustoupí dál a výš. Dech se krátí a konce nevidět.

Skrábeš-li se nahoru a supíš, má to svůj smysl. Snažíš se uniknout shonu civilizace a být chvíli na vrcholu sám. Nejvýše s několika bohy, kteří odpočívají kolem poledne doma. Nebudou tě rušit, až se bude rozhlížet kolem. Avšak časy setkávání bohů a lidí jsou dávno ty tam. Před tebou dusají clevědomní němečtí turisté a za tebou jako hejna kobylek poskakují děti z pražského autobusu. Odskočili si sem cestou z buharských hor.

Chceš-li meditovat, tak jen nad tím, jestli je ještě pro normálního smrtelníka tichý kout, kde by mohl být sám, kde by se mohl zastavit a porozhlédnout po krajině, nad níž se tajil dech a člověkem prošlo příjemné mrazení. Ať tak či onak, všemu tomu dění tiše přihlíží bělostná krása Olympu.

Dalším naším cílem byly kláštery Meteora. Na mapě, v jejímž severním okraji bylo ještě Komárno a jím zobrazoval ostrov Krétu, jsme našli nejkratší cestu vnitrozemím na západ. Velké bylo naše překvapení, když kola Avie najela v této zemi, jež jest řádným členem Evropské unie, na kamenitou cestu. Říkali jsme si, asi opravují. Když kilometrů přecházely do desítek a cesta se neměnila, pochopili jsme, že přesně zapadá do obrazu krajiny. Kolem se táhly proutěné ohrady, které známe ze zažloutlých fotografií meziválečného období, okraje vozovky lemovaly nízké baráčky olepené hlínou a stáda koz. Seschlá tráva, bodláčí a kamenné zídky dávaly tušit bídu kraje. Obraz dokreslovaly telegrafní sloupy podobné těm z romantických kovbojek. Cesta se točí tam a zpět, stoupá a klesá hornatým krajem. Náhle se z letního oparu na jednom z hřbetů vynořily kamenné sloupy kryté čer-

pičkami. Kláštery Meteora. Tam medituji mnichové, sní svůj nadoblačný sen. Megalo Meteoro, Vaarlam, Aijos Stefanos... Kámen - člověk - nebe. Sen se rozplynul v okamžiku příjezdu do centra skálních věží. Autobusy, auta, motocykly. A davy turistů, valící se tam a zpět. Štěbetají v zástupech, přehlušuje je jen hukot motorů.

Opodál, mimo hlavní silniční tah a přes horský hřbítek, mezi baňatými věžemi hrubozmných slepenců, stojí ruiny zdí dalšího z klášterů. Klášter Hypapanai. Ruch turistů zůstal za kopcem, stezka vede nohu trním křovin. Konečně místo klidu, místo pro sen. Sem, jak vidno, ani noha mnichova hned tak nezabloudí.

Delfy a Atény. Lze obdivovat ledacos. Impozantní zbytky civilizace, z níž čerpáme dodnes. Přepestré davy turistů, shlukující se kolem osoby šermující tu umělým tulipánem, tu krepovou růží. A také řady krámků plně nejlevnějších i nejdražších zbytečností, které si občas procházející turisté kupují, aby se je doma umístili na šestná místa svých pokojových stěn a vitrín. Sousedé a známí pak mohou mnohohlasně vyjadřovat svůj obdiv.

Řecko, měli jsme za těch několik dní dost svých památek přepřehných turistů. S očekáváním kráčíme k modrobílé lodi Silver Paloma. Kotví v přístavu jménem Pireus. Pireus adieu.

JAK SE VIZRAELI ŽIJÍ

Končila druhá noc strávená na palubě Silver Paloma. Bělavý obr rozráží čerň moře a za ním zůstává stříbropěnná brázda ztrácející se v noci kdesi daleko za lodí. Cestující sedmé cestovní třídy (holá paluba) leží na lavičkách, bednách i na zemi pod pokrývkami či ve spacácích, sem tam se převrátí. Příliš pohodlí ocel ani kostrbatá lavička neskývá. Nebe je šedavě modré a po levé straně se objevuje tmavý pás. Pevrina. Země zaslíbená.

Ještě chvíli sledujeme její západní hranici, než se loď začne stáčet více a více k pobřeží, a také vpravo se objeví výběžek země - je posetý budovami. Menšími i vysokými. Haifa. Moderní město, rušné ulice, zdvínající se pohoří Karmel. Přístav a brána do země izraelské. Ziskáváme tu první kontakty se slovenskými rodáky, rodí se definitivní plán cesty. Ziskáváme první informace o tom, jak se tady po čtyřiceti letech budování státu Židé mají. Izrael, být v srdci Orientu, je zemi na úrovni lepšího západoevropského standardu. Mentalita Židů také má blízko k evropské kultuře. Auta, reklamy, banky, služby, telekomunikace, způsob jednání se zákazníkem, vše vypadá stejně jako na západ od našich hranic. Projevuje se tu amerikanizace stylu života. Lidé většinou ceny zboží a služeb při rozhovoru uvádějí ne v šekelech, ale v dolarech. Mladí vzhlížejí ke Spojeným státům s obdivem

a neskrývají to. Země od tamtud dostává významnou finanční pomoc, zbraně, moderní technologie. Obchodní vztahy a svazky s americkými bohatými a vlivnými Židy jsou velmi těsné. Pomalu se do země, především do měst, vkrádají i negativní jevy západní civilizace - kriminalita, narkomanie, sex.

Je třeba říci, že na dosažení a udržení vysokého životního standardu musí lidé v Izraeli vynaložit mnohem více námahy, než Evropané či Američané. Přírodní podmínky a zejména nedostatek vody jsou při tom jedním faktorem, vydaje a energie věnované obraně a vojenským aktivitám druhým. Ale jsou tu i další příčiny, se kterými se jinde nesetkáte. Například sváteční dny. V Evropě je sedmým dnem, dnem odpočinku, neděle. V Izraeli je to složitější. V pátek odpočívají muslimové. V sobotu, přesněji od pátku večera do sobotního setmění je šabat, sváteční den Židů. Židé nepracují, to je jasné. Ale ortodoxní Židé, a to je asi dvacet procent populace, jsou tak důslední, že během šabatu nedělají oheň, nevaří, nedívají se na televizi, nejezdí auty apod. Jdou společně do synagogy a modlí se. I v našich novinách bylo před časem možné číst, že ortodoxní Židé zde využili své pozice „jazyčku na vahách“ v politickém dění a v parlamentu prosazovali zákon, který zakazuje např. v době šabatu provoz městské hromadné dopravy. Neortodoxní Židé taková nařízení považují za malér pro ekonomiku a celkový rozvoj státu. No a v neděli odpočívají křesťané. Nemí jich v Izraeli mnoho, avšak je to již třetí den, kdy část populace nepracuje.

Pracovní týden je v průměru obvykle pětidenní. Nicméně v některých podnicích se až donedávna dělalo šest dní. Školáci se dosud učí šest dní v týdnu. Má se přejít na pětidenní vyučování, paradoxem je, že se to nelíbí izraelským ženám, které tak přijdou o část svého vzácného volného času.

Muži pracují do šedesáti pěti let, ženy do pětapadesáti. V kibucech a v zemědělství je to těžší. Tam všichni pracují, dokud mohou. Doslouva. Když už síly nestačí, komunita se o staré postará a zajistí jim potřebnou péči. Zde se samozřejmě dělá šest dní v týdnu.

V Izraeli jsou velmi vysoké daně, čtyřicet až pětacítyřicet procent mění se však mírně v závislosti na výdajích na obranu. V dobách ohrožení rostou. Asi pětina daní jde na armádu, roční výdaje na zbrojení činí čtyři až pět miliard dolarů.

Pět procent z daní si lidé platí pojištění ve stáří, z těch je jim později vyplácen důchod, dalších pět procent jde na zdravotní pojištění. V obou případech se majetnější vrstvy ještě pojišťují soukromě.

Armáda nezaměstnaných není v Izraeli neznámým pojmem. V roce 1990 měl stát 100 - 120 tisíc lidí bez práce, někteří si zaměstnání hledají až půl roku. Zdá se, že tento problém se bude spíše zhoršovat, vlivem silné imigrační vlny. Ve stejném roce přišlo do země kolem 200 000 Židů, převážně z bývalého Sovětského svazu.

Inflace dosahovala patnácti až dvaceti procent ročně. Pro srovnání, v západoevropských zemích to bývá v průměru tři až čtyři procenta. Před několika lety inflace vyletěla na dvě stě až dvě stě padesát procent. Tehdy řada podniků zkrachovala a v zemědělství mošavy, osady zemědělců, do dnes nejsou schopny se vyléčit z tehdejšího šoku. Banky totiž nejdříve poskytovaly mošavům výhodné půjčky. Pak, po vládních intervencích se inflace omezila, stouply však úroky, až na více než dvacet procent. Vysoce zadlužené podniky nevidí vhodné řešení a rozpadají se na stále volnější formy, až končí u jednotlivě hospodařících farmářů.

Zajímalo nás samozřejmě, jaké jsou v Izraeli platy. Průměrný plat je 1 500 - 2 000 šekelů, šekel se rovná polovině amerického dolaru. Rozdíly v příjmech jsou značné. Nesrovnatelné jsou především kibuci, kde lidé do dnes nemají plat. Vlastní jen takzvaný rozpočet, což znamená podíl na společném kontě, ze kterého mohou čerpat například při zatřizování domácnosti.

Naši známí v Jeruzalémě, kteří nám dali nahlédnout do svých rodinných příjmů a výdajů, patří ke střední až vyšší vrstvě. Muž je špičkovým elektrotechnickým inženýrem v soukromé firmě, bere osm tisíc šekelů měsíčně, čistý příjem se po odečtení daní pohybuje kolem pěti tisíc šekelů. Pracuje dvanáct až čtrnáct hodin denně, jinak by se v konkurenci neprosadil. Paní, povoláním učitelka, měsíčně vydělá dva tisíce šekelů. Mají krásný, čtyřpokojový byt na sídlišti, jehož cena je 260 tisíc šekelů, měsíčně musí splácet tisíc šekelů. Celé sídlišťe je z kamene a prý je architektonicky jedno z nejkrásnějších v Jeruzalémě a v celém Izraeli vůbec. Cena stejného bytu v Haifě by byla téměř o polovinu nižší.

Chcete-li si pořídit auto, třeba japonské Subaru, připravte si 30 - 35 tisíc šekelů, Audi vás vyjde na šedesát tisíc šekelů. Před časem tu bylo možné koupit rumunské Dacie. Cena nízká, ale majitelé si je dnes cení asi jako hromadu šrotu. Vysoká poruchovost, vážnoucí dodávky náhradních dílů, to jsme přece znali i u nás. Další dovoz se již neuskutečnil.

Za elektřinu utratíte tak 200 šekelů měsíčně, za telefon asi 300 šekelů. Ovšem jejich telekomunikační vybavení jim můžeme zavídit.

A jak se prodávají na trhu a v obchodech ty nejběžnější a nejnnutnější potraviny? Chleba, mléko mají cenu asi 4 - 6 šekelů za kilogram, resp. za litr. Ceny ovoce se pohybují mezi dvěma až pěti šekely za kilogram, k dostání je vše a vždy ve výstavní kvalitě, ať jde o hroznové víno, hrušky, jablka, švestky, banány, avokado, mango, pomeranče a dalo by se ve výčtu pokračovat.

V jídelníčku jsou Židé omezeni tím, co je a co není košer. Jedná se o zákaz určitých jídel, pocházející z dob Mojžišových. Například vepřové maso nebo salámy a klobásy by se na stole vůbec neměly objevit. S dodržováním je to ale vyjma ortodoxních Židů slabší, jak jsme se často sami předsvědčili. Kibuci, které takové výrobky produkují, mají slušné zisky, jsou však také terčem útoků ortodoxních Židů. Ti usilují o právní zákaz takového úchylek od tradičních pravidel.

V poslední době stále více lidí cestuje do zahraničí, i když 75 tisíc turistů za rok není z našeho pohledu mnoho. Zvláště při srovnání s miliónem turistů, kteří každoročně do Izraele přijíždějí.

Životní úroveň je v Izraeli opravdu dobrá. V oblasti Blízkého východu je to cosi neobvyklého a ve zdejších přírodních podmínkách i obdivuhodného. Vše je ale vykoupeno většími úsilím a dřinou, než je to obvyklé na našem kontinentu.

KIBUC, ANEB NĚCO O IZRAELSKÉM ZEMĚDĚLSTVÍ

Když koncem minulého století zakládal spisovatel Theodor Herzl světové sionistické hnutí s cílem shromáždit židovský národ rozptýlený do celého světa a usadit jej v původní pravlasti, mnozí se pošklebovali: „Židé a pracovat? Vždyť ti nic nedělají, jen kšeftovat a hromadit peníze dovevou. Ti se rukama neživí.“

A vskutku moc lákavá představa návratu to nebyla. Země vyprahlá, bez lesů či jiné vegetace. Na většině území pouště a tam, kde snad podzemní i srážkové vody bylo dost, se rozprostíraly bažiny. A tak jedním z prvních „filosofických“ problémů návratu byl i návrat Židů k půdě. Jedním z hesel té doby bylo: „Země nechtě je obdělávána motýlkou a pluhem těžkým zvířetem. Jen sedlák krácející po úrodné prsti získává správný vztah k zemi.“ A věru, když přicházejí první Židé na přelomu století (přesněji od roku 1882) do země, mnoho do tohoto ideálu nechybí. Ještě v roce 1950, když přichází do mošavu Hajogev náš známý, pan Blumgrund, dostává od státu malý domek, deset hektarů země, sto slepic, dvě krávy a se sousedem na polovic koně. Ale začneme od počátku.

Otázka zemědělství byla jednou z nejvážnějších při vzniku Izraele. Vzniká kibuc, mošav, objevují se později i soukromí zemědělci. O všech si postupně popovídáme, tak jak jsme krok za krokem pronikali do jejich tajemství.

Kibuc vzniká jako první a je to jakési zemědělské družstvo. Kummunita lidí, kteří mají všechno společné. Společné vlastnictví výrobních prostředků, rovnostářský způsob spojitby. Společné stravování v jídelně kibucu (doma se nevaří ani snídáně, ani oběd, ani večere, donedávna chyběla kuchyně ve vybavení domků), společné praní osobního prádla, kibuc zajišťuje bydlení, člen kibucu nedostává plat, ale jen jakési kapesné, chce-li jet autem, je mu po schválení vedením kibucu zapůjčen jeden z vozů...

V kibucech dnes žije čtvrtá až pátá generace a jisté je, že to, co bylo dobré ještě v polovině století, dnes už ne vždy vyhoví. I ve starých kibucech přicházejí lidé postupně na to, že společné stravování vede k plýtvání potravinami, společně placená elektřina a telefon nevede k šetření. A tak se

i zde zvyšuje kapesné, v jednotlivých domácnostech se objevují měřiče spotřeby elektřiny, domky si obyvatele začínají vybavovat sami a v některých kibucech společnou jídelnu nahrazuje restaurace, kde si každý jídlo kupuje, v domech se objevují kuchyňské koufy. Hlavně mladí mají rovnostářskému způsobu dělení výhady. Ostatek tak jako o vše i o děti je v kibucu pečováno společně. Matka je doma s dítětem po porodu do tří měsíců jeho věku. Do devíti měsíců již pracuje denně pět hodin, pokud nekojí. Od devíti měsíců věku dítěte by se měla plně zapojit do života kibucu.

V dobách minulých, před 25 - 30 lety, byly děti po třech měsících odděleny od matek a byly chovány ve společném domě, kde jedna z matek měla nad nimi dozor, službu. Tento systém však přinášel mnoho problémů. Neklidné dítě se budilo, jeho pláč a křik vyvolával lavinu nářků a matek tak jako tak, slyšíc pláč toho svého, trávily část noci u dětí, dokonce snad delší, než kdyby malé měly doma. Od tohoto systému bylo tedy upuštěno.

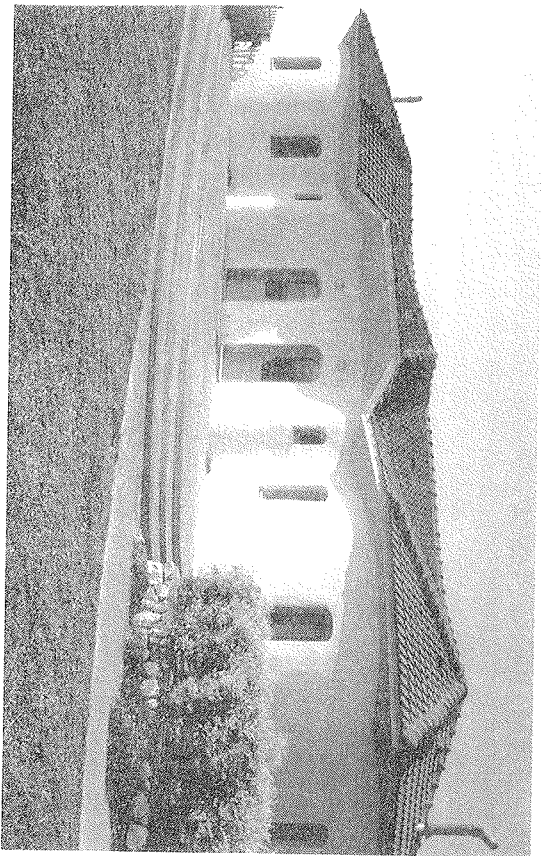
Spartanská výchova však trvá jinak dále. Děti předškolního věku tráví větší část dne ve škole. Malí školáci po vyučování nejdou domů, ale do jakýchsi družin, rozdělených dle věku od 6 do 10 let a od 11 do 14 let. Tam prožívají svá odpoledne, učí se, píší úkoly, hrají si. Teprve večer se vracejí domů. Škola má kibuc svou.

Čtrnáctiletá omladina pak již bez výjimky opouští rodné hnízdo a bývá, spí, tráví svůj volný čas ve společné ubytovně. Ale, tak jako děti celého světa, dále chodí se svými starostmi a problémy domů, k rodičům. O dalším osudu dětí rozhoduje pak kibuc společně. Zda půjdou pracovat, či půjdou na školu. Snad právě proto jsou děti z kibuců nejlepšími vojáky, jsou stavěni do nejnáročnějších služeb. Městský hoch, který chce sloužit v elitních jednotkách armády, musí odejít na určitou dobu do kibucu.

Kibucy nebyly určeny jen pro zemědělskou činnost. Byly také místem výchovy přistěhovačů. Nově přichozí člověk byl umístěn do takového kibucu, kde část pracovní doby trávil prací a část výukou jazyka, hebrejštiny, případně se učil nějakému řemeslu. V některých kibucech se dokonce tajně vyráběly i zbraně a munice.

Svou produkci kibucy prodávají prostřednictvím družstevních organizací, které jsou součástí odborové organizace Histadrut. Z jedné strany to oděrpává peníze ze zisku, ze strany druhé, je-li kibuc v ekonomických potížích, ostatní mu pomohou. Může samozřejmě i zkrachovat, ale není to tak kruté jako krach farmáře ve Spojených státech.

Půdu mají kibucy pronajatou od státu. Dnes přibližně 280 kibuců se 128 tisíci členů obhospodaruje sedmdesát procent zemědělské plochy.

Škola – oblé zdi vně i uvnitř intenzivní poklidnou atmosféru, která má přispívat k harmonické výchově dětské duše.

KIBUC MAKABI

Snad trochu symbolicky začíná naše cesta seznámením se s izraelským zemědělstvím. Jedeme ránem dne prvního našeho putování zemí zaslíbenou. Avie uhání rušnými ulicemi Haify, zuby nehly se držíme blého Subaru - auta jednoho z našich prvních přátel, který nás vyvádí z města, směr kibuc Makabi. Leží dvacet kilometrů od Haify.

Kibucem nás provádí jeho sekretář, pan Šlomo, rodák z Československa, který do Izraele přijel po 2. světové válce a celý život zasvětil kibucu. Historie kibucu je však delší. Byl založen dvaceti Židy ze Slovenska, již v roce 1936, ale už v roce 1923 bylo v Československu založeno mládežnické hnutí, které vychovávalo členy pro pionýrské práce v Izraeli.

Dnešní kibuc má 220 členů a celkem 400 obyvatel. Obhospodaruje 350 hektarů půdy. Stát se členem kibucu není jednoduché. Nový zájemce je čtyři měsíce zaměstrán jako „host“, pak následuje jeden a půl roku, kdy je čekatelem a pak teprve se může stát členem.

Pan Šlomo nás nejprve seznámí s organizací a řízením kibucu. Zavedl nás do „úštědní budovy“, malého přízemního baráku. Vedení kibucu zastupuje plénium kibucu a je tvořeno sekretariátem a účtárnou. Plénium kibucu je tvořeno všemi členy a schází se dvakrát až třikrát měsíčně, aby řešilo všechny základní problémy. Sekretariát kibucu, tj. sekretář, poklad-

ník, hospodářský vedoucí a čtyři další volení členové jednotlivých výborů (sociálního, pracovního,...) se schází jedenkrát týdně a řeší běžný chod. Účtárna má pět pracovníků a počítač s patnácti terminály (vnitřní síť). Centrální počítač je napojen na vnější síť dvaceti pěti kibuců.

Finanční situace kibucu je následující: Roční obrát činí asi 10-11 miliónů amerických dolarů (to je 20-22 miliónů šekelů). Zisk by mohl být osmiprocentní, ve skutečnosti je nulový, jelikož se nyní musí splácet vysoké úroky na půjčky (úrok dosahuje 20-23%). V minulosti byly půjčky podporovány státem a úroky byly několikanásobně nižší.

Prošli jsme a projeli podstatnou část kibucu. Živočišná produkce představuje 300 dojníc, 550 kusů dobytka celkem, dojivost je kolem 9 000 litrů mléka na krávu za rok (u nás dojivost dosahuje okolo 4 500 litrů). Produkce mléka je zisková, bez dotací, stav obsluhuje deset lidí, dojí se třikrát denně. Kibuc dále chová ryby na 45 hektarech rybníků. Starají se o ně dva lidé, ročně se prodá 220 tun ryb.

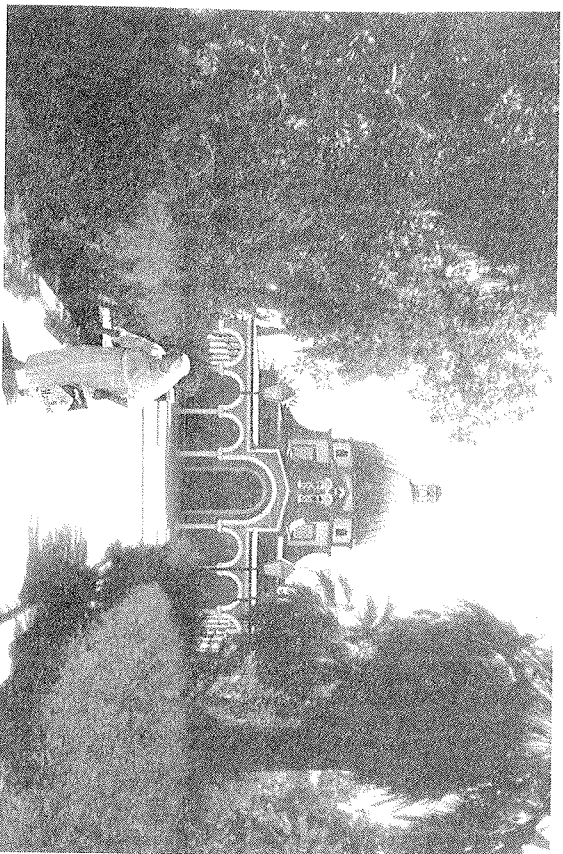
Rostlinná produkce má podmínky výborné. Kibuc leží v údolní nivě, s půdním typem černozemí a hnědozemí. Pěstuje se kukuřice na siláž (sklizená dvakrát do roka), bavlna, brambory, pšenice. Velmi vysoké dávky minerálních hnojiv jsou tu běžné. Naprostá většina pozemků je zavlažována.

Kibuc má svou „přidruženou výrobu“, továrnu a výrobu protektorů z pryže. Pořízení stálo deset miliónů dolarů, předpokládaná doba návratnosti je deset let. V provozu je zaměstnáno čtyřicet lidí i s administrativou.

Vrátili jsme se zpět do vesnice, prohlédli si domek pana Šloma. Pali jsme se na nebezpečí „amerikanizace“ života v Izraeli. Mnoho Židů si přeje napodobit tento způsob života, v městech jsou už normální i průvodní negativní jevy jako alkohol, drogy, kriminalita. V kibucech je situace mnohem lepší. Zajímavé je, že se v kibucu dosud neprojeviló lajďáctví, či poflakování. Tlak veřejného mínění komunity je tak silný, že se nikdo neodvážil vžíté normy chování zásadněji porušit.

Zajímavé bylo seznámení se s paní domnu, původem také od nás. Vypřávlá o sobě, o dětech v kibucu. Prošli jsme s ní dětskými ubikacemi. Děti si hrály a vypadaly šťastně. Před rozloučením, až u našeho vozu, jsme se odvážíli položit osobnější otázku, zda by ještě chtěla navštívit Československo. Zamyslela se, sedla si na podlahu otevřených dveří Avie. Povídá: „Narodila jsem se v Československu. Ale doma jsem tady. A jestli chceme přijet do vaší země? Mluvíli jsme o tom s manželém. Nechceme. Asi nechceme. Oba jsme tam prožili léta, na která člověk nezapomíná. Léta, která se táhnou celým životem a chtě nechtě zanechávají v srdci hluboký otisk. Oba jsme tam u vás zažili radosti mládí, ale taky ostruktování, prostřední židovských ghet, nacistickou zlovůli. Viděli jsme odcházet své nejbližší do koncentráků, odkud se už nevrátili. Pak přišlo vítězství, svoboda, nadšení. A potom zase komunisté, kteří nám vše brali. Tehdy jsme odešli. Do země

plné kamení, bodláků a bažin. A ti, co zůstali, již dnes většinou nežijí. Táhne nás to jet se podívat na místa svého mládí. Jenže si uvědomujeme, že ti, co by pochopili, co tam hledáme, již dnes nejsou, a ti, co tam dnes jsou, to nepochopí. Vždyť když chce vyprávět svým vnoučátkům, jaké to tenkrát bylo, říkájí ano, babičko, povídej, ale až zítřka. Sousedka, původem Polka, byla letos dva týdny v rodné zemi. A pak další dva týdny plakala. I pro nás by to byla výprava lesen křížů. Každý z našeho národa řeší tento problém. Každý jinak. " Oči jí zvlhly. Snad proto, že jako každý by se ráda vrátila aspoň na čas do svého mládí a dobře ví, že takové cesty není. Usmála se, zamávala nám a zůstala nehybně stát tak dlouho, až se modrý vůz z Československa ztratil v zatáčkách. Třeba se kolem ní právě dnes mihlo to dávné mládí.

Chrám Blahoslavenství

FILOSOFOVÉ S MOTYKOU V RUCE

Ze všech kibuců a mošavů, které jsme měli možnost poznat, si zaslouží jeden samostatnou zmínku pro svou originalnost - kibuc Harduf. Zabývá se organickým hospodařením. Je umístěn nedaleko Nazareta, těsně u hranice okupovaných palestinských území. Byl založen v roce 1983, z popudu vlády a z jejích dotací. Jedná se vlastně o osídlení pohraniční oblasti. Je to jeden v nejmenších kibuců, má pouze 80 hektarů zemědělské půdy (v Ne-

gevské poušti na jihu Izraele naproti tomu se některé podniky rozkládají na ploše až 1 100 hektarů). Žije tu 40 obyvatel a členy kibucu je jen 25 lidí. V kibucu tedy žijí dva druhy občanů: členové a bývalíci. Bývalíci tu jen bydlí, ale pracuje jinde. Člen má odpovědnost za chod kibucu. Je tu však více volnosti než jinde, členové mohou vlastnit osobní vozy, konta v bance apod. Kdo vlastní peníze, odvádí kibucu daně. Lidé si mohou vybrat, chtějí-li být členy, nebo jen obyvateli. Člen bývá větší idealista a více musí kominutně obětovat. Obyvatel bývá větší individualista. Trend ve světě je nyní spíše individualistický a zejména je-li ekonomická situace složitá, ztrácejí členové víru v myšlenku kibuců, proto se nyní hodně experimentuje s netradičními formami.

Kibuc se snaží nejen vyrábět zemědělské produkty, ale sám je také zpracovávat a prodávat. Tím zvyšuje efektivnost hospodaření i zisk. Chovají se tu například ovce a tak malý kibuc přitom vyrábí čtyři druhy sýrů. Pěstují obilí a mají vlastní pekárnu, ve které dělají pět druhů organického chleba, který dovážejí až do Jeruzaléma.

Zajímavé jsou kulturní aktivity kibucu. Kibuc usiluje o to, aby z členů vyrůstaly osobnosti, které částečně pracují na poli, částečně mají možnost a prostor věnovat se duševnímu a duchovnímu rozvoji. Inspirují se hlavně myšlenkami Rakušana Rudolfa Steinera. Hledají nový způsob života, který by byl alternativou ke konzumnímu a amerikanizovanému stylu žití. Velký důraz se klade na estetiku a etiku. Náš svět je přeurbanizovaný a lidé jsou neustále stresováni. Před tím se v kibucu snaží chránit hlavně své děti. Ve třídách vytvářejí pohádkovou, pokojnou atmosféru, čemuž odpovídá i vnější a vnitřní architektura školy a tříd. Děti do školy nemusí přicházet na přesnou hodinu, nesedí v lavicích. Je v nich povzbuzován sklon k naivitě, kráse, idealismu.

Je obdivuhodné, že tak malé společenství si dovoří zaměřovat na plny úvazek zahradníka, který pečuje o veškerou zelen. Mají vlastní divadlo se dvěma profesionály, kteří divadelnictví studovali v Anglii. Ostatní členové souboru jsou ochoťníci, ale pilní. Se svými hrami mají úspěch i v Jeruzalémě nebo v Tel Avivu, kde často hostují.

Každý rok jsou tu pořádány mezinárodní filosofické a umělecké semináře. Přijet může kdokoliv. Přes den bud pomáhá v kibucu, nebo, pokud to umí, věnuje se umělecké činnosti. Pak se diskutuje o různých životních stylech, o způsobu života a hodnotách, které by člověka naplňovaly a dávaly mu smysl žít. Stalo se zvykem, že umělci, ať už malíři, sochaři, či další po skončení semináře zanechávají své výtvořky v kibucu, kde vznikly.

Původce a zahradník kibucu v jedné osobě nás ujišťoval, že k nim může přijít kdokoliv pracovat, jediným omezením je ubytovací kapacita. Proto je třeba napsat předem. Přijímají brigádníky od 16 let (raději však od 18 let), horní hranice omezena není. Minimální dobou pobytu jsou tři měsíce, optimální je pro ty, kdo chtějí filosofii kibucu dobře poznat, jeden rok. V prů-

měru zde dostane člověk za práci 180 šekelů měsíčně (to je 90 dolarů), může si však vybrat i lépe placenou práci. Snídaně a oběd jsou zdarma. Cestovní výdaje si každý hraď sám. Hostitelé předpokládají, že k nim jezdi zájemci o hledání nových životních hodnot, kteří chtějí sebe i druhé obohatit a jimž nejde o výdělek.

KNÍŽE POKOJE

Z kibucu Makabi vedla naše cesta do krajiny galijské, směrem k jezeru Genezaretskému. Cestou jsme si nenechali ujít Nazaret s chrámem Zvěstování. Projeli jsme okolo celého jezera, vykoukali se v něm, prohlédli si ústí řeky Jordán, Kafarnaum, Tabghu - kostel nasycení pětí tisíců a vystoupili na horu Blahoslavenství. Kaple je zde osmiboká, papský slunce dopadající okénky se tu lomí v olátním oblouku a poskytuje šanci uniknout spěchu cesty. Dávají prostor hloubavým myšlenkám o muži, který tu před dvěma tisíci lety žil a utl. O Ježíši Kristu, největším revolucionáři, kníže pokoje.

Byl jsem na rozpacích, mohl-li Ježíše nazvat revolucionářem. Vzdyt na slovo revoluce jsme v poslední době téměř alergičtí. Kolik už toho revolucionářů v dějinách naslibovali a téměř pokaždé z toho byla krev, bezpráví, následované útlakem, bídou, degenerací jednotlivce i rozpadem společnosti. Ateistické revoluce v tomto století jsou toho zvlášť výrazným a živým dokladem. Přesto mě výstižnější výraz nenapadá. Kristus přišel na Zemi před dvěma tisíci lety a jako by vše staveš vzhůru nohama:

„Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské.“

Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni.

Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví.

Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.

Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství.

Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uží Boha.

Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími.

Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské.“

Kázání na hoře. Osm blahoslavenství. Není tu řeč o moci, slávě a bohatství, které obvyčejně panovníky a krále provází a o které revolucionáři, ať si to přiznávají, či ne, usilují. Revoluce jsou obvykle provázeny slibů, které lze shrnout do sloganu: „Budeme žít lépe a radostněji.“ A Ježíš hned po vyřknutí blahoslavenství slibuje něco jiného:

„Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně. Radujte se a jásejte, protože máme hojnou odměnu v nebesích, stejně pronásledovali i proroky, kteří byli před vámi.“

Myslím, že osm blahoslavenství je snad nejkrásnějším vzkazem a poselstvím od Boha, který nám kdy byl sdělen. Řečeno moderními slovy. Ježíš Kristus mluví o vnitřní síle, vnitřní moci, slávě, bohatství i vnitřní radosti. Zdá se, že dlouho jsme byli fascinováni fyzickou silou, vládou nad hmotou. Jako bychom nic nechápali, ani tenkrát, ani dnes. „Jsi-li Syn Boží, sestup z kříže!“ To by byl fyzický důkaz fyzické moci.

Kdosi řekl, že křesťanský Bůh je Bohem paradoxů. Tedy paradoxů z našeho hlediska. Jeho Syn to celý život dokazoval. Narodil se obvyčejně dítě a v chlévě! Bůh sestoupil na Zemi, přišel Král, leží na slámě a společníky jsou mu osel a kráva. Pak do třiceti let vyrůstá jako tesař, žádá vyjít mečnost. Když začne působit, přáteli se s rybářů, ale co hůře, i s prostitutkami a celníky (kteří měli tehdy pověst velmi neválnou). Není vidět cilevědomá cesta vzhůru po zebříčku společenského postavení. Jeho řeči jsou šokující („kdo tě uhodí do pravé tváře, nastav mu i druhou“) a nezapadají do normálních představ o králi židovském. Židovský národ je poroben Římany a čeká na krále, osvoboditele, který pozdvihne meč a vyžene všechny cizáky. Takový by jim imponoval, za takového by i život položili.

Jeho království není z tohoto světa. Mohl využít svou fyzickou moc, vládu nad hmotou a přírodními zákony, kterou vlastnil. Prokázal to na stovkách případů kdy léčil a uzdravoval, konal zázraky. Prokázal kdy někdo vysoký moc, než když sám mcnny, necha se ponížovat, urážet a nakonec ukřižovat od bezmocných a ještě je přitom nepřestane mluvat?

Mohu se mylit, ale věřím, že dva tisíce let po Kristu, na prahu tisíciletí třetího, přichází jeho doba. Unaveni bojem o moc, korrupcí a násilím, probouzíme se do období rozvoje síl duševních a duchovních. Je to krásné, ale může to být i nebezpečné.

Po izraelské zemi chodil 33 let velký revolucionář, který kolem sebe šířil pokoj, radost, naději a lásku. Vše převrátil na ruby, celý hodnotový systém, a my dodnes máme potíže tak radikální změnu pochopit a přijmout. Působil veřejně tři roky, nemáme žádné svědectví, že by někdy spěchal, šval se, že by mu hrozil infarkt z přepracování. Nepopsal stohy papíru, aby zvečnil své myšlenky. Dokonce napsal jen pár písmen do písku, to je vše. Přesto nám odkázal to nejlepší, co mohl. Učil nás říkat Bohu „Otče“.

Projeli jsme hodně míst, kde Ježíš Kristus a jeho žáci působili. Víme, že mnoho křesťanů toužilo více než my, aby se jim toto splnilo a nedočkali se. Neudělali jsme si čas na dlouhá zastavení, vždy, po chvilí pobytu, jsme spěchali dále. Proto nemůžeme lčit, jak jsme kterými místy byli vnitřně uneseni. Dokonce někdy jsme cítili zklamání. V Bethléme jsme se těšili na jeskyni, která by připomínala tehdejší dobu. Našli jsme však místo, kde se Kristus narodil, přezdobené a podle našeho mínění poněkud vyumělkované. Zdá se, že naše prožítky byly úměrně připravenosti našeho srdce. Nemá tedy smysl o nich psát, mnozí byste byli zklamáni. Jak kdysi poznamenal Rudolf Křesťan, člověk nemá psát o věcech či jevech, které jej svou hloubkou přesahují.

Pohled z Heronionu do krajiny Judské

MOŠAV HAJOGEV

Když se chystáte do vzdálené země, snažte se co nejvíce se o ní dozvědět již doma. Sháníte mapy, články, knihy, ale to vše je málo. Abyste mohli během krátkého pobytu alespoň trochu proniknout pod povrch všedních událostí, potřebujete přátele - domorodce. Vděčným záchytným bodem se stávají naši krajané. V případě Izraele není asi slovo krajan výstižné, v Izraeli se trvale neusazovali Češi nebo Slovinci. Ale žije tu opravdu hodně Židů, kteří po druhé světové válce ze Slovenska či z Čech odešli. Oni se vlastně po dvou tisíciletích vrátili do země svých předků. Vztah ke staré vlasti, která je po staletí více či méně dobře hostila, však zůstává. Stejně jako znalost slovanského jazyka.

Náš velký dík a vděk patří právě Židům původem ze Slovenska a Čech. Jím vděčíme za devatenáct intenzivně prožitých dní, za veskeré informace i pohledy na všední život v Izraeli. Oni nám ukázali kibucy, mošavy, národní parky, zprošředkovali setkání se zajímavými i významnými lidmi.

Při vjezdu do Haify jsme měli kontakt na tři lidi a ti nám pak zorganizovali více jak desítku dalších setkání. Třetinu nocí jsme nemuseli strávit v expedičním vozidle, ale do pozdních hodin jsme diskutovali v bytech našich nových přátel a tam také spali, jedli, umývali se a prali. A nebyla to

pomoc zanedbatelná. Jestliže je přes den venku stále kolem čtyřicítky nad nulou a sladké vody nedostatek, je pro vás automatická pračka v kibucu vítaným darem.

V prvních chvílích jsme měli v mošavu Hajogev roztržité pocity. Naše zanedbané žaludky hostitel, pan Motke Blumgrund, zásoboval výborně, ale měl na naše zvyklosti velmi přímé a otevřené otázky. Proč jsme přijeli, jaký přesně máme program, co chceme vědět. Neuspokojili jsme jej a ne-skrýval to. Podle jeho názoru bylo třeba mít každý den rozplánovaný, včetně schůzek. Mohli jsme mu ale vyprávět, že čtrnáct dní před odjezdem jsme nevěděli, zda-li vůbec z finančních důvodů vyrazíme? Ze třeba kvůli nejisté situaci s Irákem jsme se tři dny před plánovaným termínem vážně rozmyšleli, jestli akci neodložit? Pochopil by, že telefon do Izraele je pro nás nehorázně drahý, telefax nebyl k dispozici a na několik dopisů jsme nedostali odpověď? Nicméně jeho přímost neznamenala nepřítel či nelibost nad naším příjezdem. Od devíti do půl desáté večer nám telefonicky vyjednal více kontaktů a schůzek, než my jsme byli schopni učinit za tři měsíce příprav.

Jak jsme již uvedli, izraelské zemědělství se opírá asi sedmdesátí procenty o kibucy. Další podstatnou součástí představují mošavy.

Mošav je osada zemědělců, kteří dostali od státu pronajatou půdu, na které rodina pracuje a hospodář samostatně. Rodina je základní jednotkou, která si řídí svou práci, je vlastním nemovitostí (domku, auta apod.) a zisk zůstává jí. Jen prodej produktů, příp. nákup surovin se děje centrálně, přes družstevní organizaci INNUVA, která reguluje ceny i odebrané množství produktů. Dnes již jde zjevně o zbytečný mezidánek a narůstá proti němu nespokojenost.

Mošavy byly dříve povzbuzovány k zadlužení půjčkami s výhodnými podmínkami. Před několika lety však banky úroky drasticky zvedly a zemědělci dnes nejsou schopni platit ani půjčky, ani úroky. Řada mošavů zbankrotovala nebo zbankrotuje. Lidé pak hospodář jako samostatní zemědělci. Vzniká zapeklita situace. Výsledky jednotlivých zemědělců jsou dobré. Ti však stále ještě jsou členy silně zadluženého mošavu a nemají chut začít obrovskou částku splácet.

Krise v mošavu Hajogev však ukázala něco, co může být inspirativní i pro naše zemědělská družstva a státní statky. Dříve tu pracovalo čtyřicet placených funkcionářů, dnes si vystačí s jedinou pracovnící na poloviční úvazek! Ostatní si dělá každý sám.

Mošav Hajogev leží nedaleko pramenů bájné řeky Kišon, na jejímž břehu nechal prorok Eliáš popravít kněze Baalovy. Obhospodaruje sto jednot (to je asi 600 hektarů půdy), byl založen v roce 1950. Dnes vlastní mošav dohromady 1 000 dojníc, 400-500 jalovic, 1 000 ovcí, chovají tu krocany, slepice, brojlery, včely, pštrosy. Má patnáct hektarů sklenků a foliovníků na květiny. Má také vybudována společná střediska služeb, jako míchárnu

objemových krmiv, krmných směsí, výkupu mléka, obchod, poštu a kulturní zařízení.

To vše a ještě mnohé jiné jsme si prohlédli v doprovodu pana Motkeho. Když den končil, vraceli jsme se z exkurze pohodlným vozem našeho hospodáře domů.

Strávili jsme dva večery ve společnosti jeho rodiny. Dům sousedil s domem jeho dcery a když se soumrak snesl nad izraelskou zemí, sešly se generace prarodičů, rodičů a dětí na společném prostranství, aby poseděly v teplém večeru pospolu.

Pan Motke, starší pán, zvyklý energiicky jednat, po celém dnu, který strávil s námi, si sedl do křesílka a neúnavně šermoval silným ukazovákem upracované ruky. Uspořádal rodinu, přenesl kus své pozornosti a lásky k vnoučatům. Přepal se na několik technických záležitostí ohledně svého hospodářství a pak se rozpovídal. O svém mládí.

Žil v Bratislavě do svých čtrnácti let a v roce 1939 opustil Československo. Sám. V Bratislavě chodil do ortodoxní školy a pak do reálného gymnázia. Tam měl spolužáka, i dnes si jej pamatuje. Byl to zrzavý pihovavý kluk a jmenoval se Brabeneč. Vedli spolu dlouho nekonečné bitky. Byly dny, kdy jejich tahanice vydržely od začátku, po všechny přestávkové až do konce vyučování. To pak byl sám modřina, ale když se doma maminka ptala, co se stalo, zahal, že spadl z kola. A jak už to v takových případech bývá, později se oba stali nerozlučnými kamarády. Proč se prali? Pro židovskou otázkou. Brabeneč jej napadl, že Židé nikdy nic nedělali, jenom obchodují a celý den lenoší, nic pořádného neumí. Již v těch hádkách a bickách mu Motke jednou řekl, že odejde do Palestiny a stane se zemědělcem. Tenkrát se kvůli tomu hrozně porvali. A vyplnilo se to.

Na Motkem bylo znát, že naplnění jeho ideálu bylo dosaženo tvrdou prací. Clovek se musí umět pořádně otáčet a prát, aby přežil.

Vzpomněl si, že jako kluci už ve škole o své zemi věděli víc, než Slováci o Slovensku. Generace dětí se tak moc zase nemění a také tenkrát hráli takovou hru jako naše děti dnes - bitvu lodí. To se namalují do čtverčkové sítě „lodež“, oba soupeři stejně, ale jinak umístěné, a vzájemně se odštěňují. Oni tehdy místo lodí kreslili Izrael - onu charakteristickou křivku s haifským výběžkem a se známými městy a do nich se strefovali. Slovenské děti jim záviděly, protože si svou zemi neuměly tak namalovat, a takhle si hrát.

Přišel rok 1939, transport a seznamení s dívkou. Bylo to přátelství z náhody. Pracovali spolu, chodili do kina. Všichni nově přichozí šli do určených kibuců, kde půl dne pracovali na poli nebo se učili řemeslu, půl dne pak probíhala výuka hebrejštiny. V letech poválečných žilo v Izraeli šest set tisíc Židů a v krátké době jich přišlo dalších šest set tisíc. Tehdejší kibucy připomínaly první křesťanské komunity z počátku tisíciletí, nebo také vysněné ideály komunismu. Myšlenka budování židovského státu

a obětí, které tomu lidé přinášeli, byly imponující.

Osud je rozdělil. On byl v kibucu, kde se oženil a narodil se mu syn. Kibuc byl stylen výchovy jeho povaze příliš těsný. Chtěli se ženou vychovávat své děti sami a tak odešli sem, do mošavu. Tu žije a pracuje dodnes.

Pan Motke, jako většina ostatních, po léta vydupal z neúrodné půdy plody své dřiny. Dnes je jeho mošav sice zadlužen, ale Motkeho hospodářství je moderní, automatizované a prosperující.

V zahraničí byl jen jedenkrát v životě. Nemluvil o tom přímo, ale z jeho řeči prosvítalo, co jej po desetiletí hnalo do těžké práce: „Jsem Žid, ale vrátil jsem se k půdě a poctivě ji obdělávám.“

Čas letěl jako voda. Až v devadesátém roce, na setkání českých a slovenských Židů, jehož se zúčastnil i prezident Václav Havel, se potkal se svou první dívkou. Vzpomněla si.

Také tam podle seznamu účastníků zjistil i nyníjší jméno jednoho ze spolužáků z Bratislavy. Až domedávna se domníval, že padl ve válce. On však celou dobu žil také v Izraeli, ale pod jiným jménem. Nemí to nic neobvyklého. Židé, kteří přijdou do Izraele, si obvykle změní jméno. Jednoho dne mu Motke zavolal, ptal se, zda-li si vzpomíná. Podrobně mu líčil ulici, kde si hráli, různé situace a příběhy, které zažili. Jeho přítel si po padání letech nedokázal vzpomenout o koho jde. Do telefonu Motkeho prosil, aby mu prozradil své jméno a aby se spolu setkali. Ten však odmítl a neměl již o setkání zájem. Zvláštní? Ano, snad. Také nechápu, proč nejdříve příteli volá a pak setkání odmítne, poněvadž jeho kamarád má horší paměť. Ale zkuste pochopit duši a srdce člověka, který tolik prožil. Nejde to. Bylo krásné naslouchat, když Motke vyprávěl. Zase jednou jsme měli pocit, že jeho prožitky nemůžeme plně pochopit. O tolik přesahovaly naše zkušenosti a schopnost chápaní.

Přemýšleli jsme nad osudy, které tyto lidé prožili. Místo dětství válka. Motke přišel o většinu svých sourozenců v koncentráku, to není nic vyjimečného. Někteří měli v paměti i ústřky nebo posměšky nás, Čechů a Slováků. Pak konec války a komunistický puč. Rodiče posílají své děti s transporty do vznikajícího židovského státu. Po několika měsících odjíždějí za nimi. Zde se všichni učí pracovat a mluvit novým jazykem, novou hebrejštinou. Během desetiletí mění močály a pouště v úrodnou zemi, ale klidu nedojdou. Rozpory s arabským světem budou dál odčerpávat jejich energii, peníze i čas.

PŘÍLIŠ MNOHO VLÁDCŮ SE PODEPSALO NA TVÉ VRÁŠČITĚ TVÁŘI, JERUZALÉME

Město rozložené v krajině judské, ve výšce 800 metrů nad mořem, dává svým klimatem dobrou možnost k usazení člověka a rozvoji života. Leží v samém srdci Izraele a bylo také mnohokrát hlavním městem. Je střídiskem tří náboženství.

Jeho dnešní postavení mu oficiálně status hlavního města upírá, přesto celá řada izraelských vládních institucí, politických sekání či špičkových vědeckých pracovišť je právě tady, v Jeruzalémě, ve městě, které výstředně odáží stav dnešního státu. Část města je oficiálně židovská, část patří k okupovaným arabským územím. A tak město v některých částech vzkvěta, v jiných je dosti zanedbané.

My jsme se přihnali do města od východu, „z hlubin Mrtvého moře“. Tak, jako kočovní pastevci se svými kmeny, kteří přišli do této země z východu a severovýchodu, snad z kraje kolem Eufratu, snad dokonce z Kavkazu. Odehrálo se to v osmnáctém století před Kristem a začínají tím izraelské dějiny. Dějiny stěhování a návratů. Stěhování, které není dodnes ukončeno. Ale projdeme se historií spolu se stáletími. Nějaký čas po usazení kočovníků přišla špatná léta a trvalé sucho vyhnalo Abrahámovy děti do Egypta, do kraje, kde se jim zprvu dařilo dobře. V průběhu let však začali Židé upadat do závislosti, byli od Egyptanu ulačováni a zotročováni. Ve 13. století před naším letopočtem se stalo to, co známe ze Starého zákona. Mojžíš se stal nejvyšším vůdcem Izraele a vyvedl svůj lid z otroctví.

Putování z Egypta přes Rudé moře a Sinajskou poušť do zaslíbené země trvalo čtyřicet let. Je jisté, že návrat do staronové vlasti nebyl lehký. Země byla již dávno obsazena jinými kmeny, které zde měly domov. Mezi jinými to byli Filištini, přímořský národ původu asi ityrského, který zde vybudoval několik měst, ovládl umění zpracování železa a dokonce dal zemi jméno - Palestina, což řecky znamená „země Filištinů“. A ti svou zemi hájili.

Židé museli zemi zpět dobýt. To se jim částečně zdařilo roku 1130 před Kristem. Oblast byla rozdělena mezi dvanáct židovských kmenů a roku 1125 před Kristem se stal prvním židovským králem Saul. Země byla jednota a jejím hlavním úkolem byl boj s přístěhovými národy. Saul však trpěl duševní nemocí. Když ani po dvou desetiletích nebyl se svým posláním hotov a boje s Filištinými trvaly, zakončili svůj život sebevraždou poté, co byl v bitvě těžce zraněn.

Jeho následníkem byl David, který vyrostl na Saulově královském dvoře. Dobyvl Jeruzalém a vytvořil z něho politické a náboženské centrum. David vládl čtyřicet let a byl nejen básníkem, zpěvákem a zdárným monarchou, ale stal se z něj i národní hrdina. Během své vlády upevnil jednotu a sílu Izraele.

Jeho následovník, král Šalomoun, syn Davídův, dále rozvíjel zemi jak hospodářsky a obchodně, tak i v oblasti umění. S Šalomounem prožívala země své nejlepší období. Panoval v letech 965 až 925 před Kristem a po jeho smrti žádný vůdce již nedosáhl takového úspěchu. Šalomoun vystavěl na hoře Sión v Jeruzalémě „Zlatý chrám“ a dal tak zemi náboženské centrum, které pro Židy dodnes neztratilo význam. Zeď nářků v Jeruzalémě - nejdůležitější modlitební místo Židů, jsou zbytky pozdějšího chrámu, který stál na stejném místě.

Po smrti krále Šalomouna se židovské území rozpadlo na dva nepřátelské bloky, na jižní Judsko s hlavním městem Jeruzalémem a na severní Izrael a Samariá s hlavním městem Sichem. Války mezi těmito dvěma nepřátelskými útvary trvaly 200 let a vysířďalo se přitom dvacet králů.

Politický neklid provázela roztržičnost v náboženství. V 9. století před Kristem zde byli uctíváni bůh Baal, bohyně Ašer a Jahve, Bůh izraelitů. Kult Baalův dokonce vyžadoval pravidelné přinášení lidských obětí.

Náboženský pořádek nastolil energický starozákonní prorok Eliáš. Podle 1. knihy královské prohlásil: „Ať se sem ke mně na horu Karmel shromáždí celý Izrael a 450 proroků Baalových a 400 proroků bohyně Ašer.“ Poté, co se všichni shromáždili, předstoupil Eliáš před lid a zvolal: „Jak dlouho chcete uctívat více bohů? Jestliže existuje Bůh, uctívejte jeho. Jestliže existuje Baal, obraťte se k Baalovi!“ Protože se však lid nemohl tak rychle rozhodnout mezi Jahvem a Baalem, zbudoval Eliáš oltář, nakupil kolem dříví a blesk z nebe zapálil dřevo. Bylo to bráno jako znamení od Boha. Lidé se obrátili k Jahvenu. Eliáš jim ale řekl: „Uchopte Baalovy proroky, aby nikdo z nich neuprchl.“ Zajali je tedy. Eliáš je vedl dolů k potoku Kišon a tam je popravil.

Potok Kišon ještě existuje a ústí u Haiřy do moře. I Eliášův oltář ještě stojí na hoře Karmel vedle kláštera karmelitánů.

Uspořádaní náboženské nepřineslo však politické urovňání. Roku 722 před Kristem přišli do Izraele Asyřané, zničili hlavní město Samariá a ze země udělali asyrskou provincii.

Judská země na tom nebyla lépe. Tu obsadil roku 587 před Kristem babylónský Nabuchodonosor a zničil Jeruzalém i s Šalomounovým chrámem. Čtyřicet pět tisíc Židů putovalo na více jak padesát let do babylónského zajetí. To skončilo, když perský král Kýros v r. 539 před Kristem Babylónii dobyl a Židé se mohli vrátit do vlasti. Ta však již opět byla osídlena a ve vládě se střídají Egypťané, Makedonci (Alexandr Veliký) a Selotové ze Sýrie. Nepokojná situace pak pokračuje dále, v r. 167 před Kristem byli Selotové vyhánáni. Místo nich se objevují Římané. Herodes, který vládl od r. 39 před Kristem do r. 4 našeho letopočtu jako král židovský, byl jen zdánlivě suverénním vládcem, ve skutečnosti byl plně závislý na Římu.

Za jeho vlády se odehrálo to, co v Novém zákoně popisuje evangelista Lukáš: „Za dnů judského krále Heroda žil kněz jménem Zachariáš, z oddí-

Iu Abiova, měl za manželku jednu z dcer Áronových a ta se jmenovala Alžběta. Oba byli spravedliví před Bohem a žili bezúhonně podle všech Hospodinových příkazů a ustanovení. Neměli však dětí, neboť Alžběta byla neplodná a oba již byli pokročilého věku."

Zachariáš se pak zjevil anděl Páně a zvěstoval mu narození syna, je-
muž dá jméno Jan. „Když byla Alžběta v šestém měsíci, byl anděl Gabriel poslán od Boha do galilejského města, které se jmenuje Nazaret, k panně zasnoubené muži jménem Josef, z rodu Davidova. Jméno té panny bylo Maria... Anděl jí řekl: Neboj se Maria, vzdýt jsi našla milost u Boha. Hle počneš a porodíš syna a dáš mu jméno Ježíš."

Tak začíná zvěst o příchodu a působení Božího syna na zemi. Jeho život je spjat úzce s Jeruzalémem, určitý čas tu působil. Nakonec se svými nejbližšími v Jeruzalémě povečeřel velikonočního beránka, v zahradě Getsemanské byl v noci zrazen a zajat, poté týrán a druhého dne vyslychán pontským Pilátem. Po odsouzení a strastiplné pouti za město byl ukřižován na místě zvaném Golgota, neboli Lebka.

Toho všeho byly svědky skály, na nichž dnes stojí Jeruzalém. I toho, jak Ježíš vstal z mrtvých a vystoupil na nebesa.

Stoří dějepisci hodnotí Herodesovu vládu takto: Izraelité byli v té době mezi sebou dlouho rozhádáni a rozdrobeni do sekt. A k tomu přišlo ještě křesťanství, nové náboženství. Římané využili této nejednoty a obsadili celou Palestinu. Když se Izraelité vzepřeli, zničil římský císař Flavius Titus v r. 70 našeho letopočtu polovinu Jeruzaléma a také Herodesův chrám. Izraelité ztrácejí Jeruzalém i vlast a jsou rozptýleni do celého světa.

V 7. století našeho letopočtu se objevuje v tomto regionu nové náboženství, islám. Mohammed je prohlášen za posledního a nejvýznamnějšího proroka na Zemi. Palestina se stává mohamedánskou a Jeruzalém jejím významným náboženským centrem. Kolem r. 700 byl v místech Římany zničeného chrámu postaven Skalní dóm a mešita al Aksa. Muslimové v tom viděli pokračování náboženské tradice.

Ale klid v Jeruzalémě nebyl. Křesťanům v Evropě vadil tento vývoj a tak křížácká tažení za vykážání nevěřících ze svatých míst přinesla své ovoce - roku 1099 je Jeruzalém pod kontrolou křesťanů. Palestina byla přejmenována na Jeruzalémský Jerolovsiv, vládli zde francouzští králové. V Izraeli vzniká mnoho pevností, hradů, kostelů a klášterů, mezi nimi také chrám Božího hrobu v Jeruzalémě.

Křížáci zde však dlouho nepobýli. Roku 1187 obsadil Jeruzalém egyptský sultán Saladdín. V roce 1291 opustil zemi poslední rytíř. V 15. století sem vtrhli Turci, kteří ze země udělali svoji provincii.

Na sklonku minulého století se začala odehrávat nová kapitola dějin země zaslíbené. Židé žijí všude ve světě kromě své pravlasti. V Palestině je domestikováno arabské obyvatelstvo a v kdysi kvetoucí zemi jsou poušité, kamení a bažiny. Usilím Theodora Herzla však vzniká sionistické hnutí

a nedlouho poté je založena Petach Tikva (Brána naděje), první moderní židovské sídlo v Izraeli. V roce 1909 vzniká první klubc Denaj.

V roce 1917 zabezpečili Britové Židům palestínskou zemi jako vlast, což popudilo tamější domorodé arabské obyvatelstvo. Židé se vracejí během dvou imigračních vln - před 2. světovou válkou (útek před fašismem) a po válce (útek před komunisty). V listopadu roku 1947 rozděljuje Organizace spojených národů Palestinu na židovský Izrael a arabské Transjordání.

14. května 1948 vyhlásuje David Ben Gurion vznik státu Izrael. Přes několik následujících válek s Araby a permanentní neklid začíná rozkvět země. Jeruzalém, stejně jako celá země mění svou tvář.

Po tisíciletí tu nebyl klid a tento úděl si nese Jeruzalém i celá země dál. Černá barva a špina dnes hvzdí některé největší památky křesťanské historie v arabské části města. U podzemní chodby k rybníku Siloe jsme potkali turisty v doprovodu muže se samopalem. Rychle jsme opustili tato místa, bez vlastní stráže jsme se necítili bezpeční. Turisté sem obvykle nechodí. Je to již čtvrté tisíciletí, co není v této zemi klid.

TŘI PROBLÉMY IZRAELE

Mír

Bezpečnost a mírový život je pro obyvatele Izraele nejvážnějším problémem a jeho dosažení se zdá být v nedohlednu. Jablkem sváru mezi Židy a Araby je dnes rozsah státu Izrael, jeho hranice. Už samotné odhlasování práva Židů na existenci vlastního státu v Organizaci spojených národů chápali Arabové (resp. Palestinci) jako křivdu. Vypukla první vlna násilí.

Pak Židé zabrali a dodnes okupují rozsáhlá území na východě, na severu i na jihu. To, co by snad ještě před dvaceti lety šlo řešit kompromisem a vzájemnou tolerancí, přivádí dnes Izrael do zoufalé situace. Nástup náboženských fundamentalistů v některých arabských státech vyhroutil. Arabové na okupovaných územích vyhlásili intifádu, boj za osvobození. Měli jsme možnost osobně se seznámit s tímto způsobem boje. Čtyřikrát dopadly na náš vůz kamery skrytých útočníků. Nikdo z našich známých nebyl schopen odhadnout, kam až situace dospěje, nikdo nevidí východisko. Ani jeden národ se své země ne vzdá. Jedinou šancí je naučit se žít ve vzájemné toleranci. Jenže judaismus a islám těžko nacházejí společnou řeč. Zatím jsou Židé obklopeni nepřátelsky se chovajícím arabským světem a obdobně je tomu uvnitř země. Podle toho se také stáť Izrael zařídil. Za miliardý dolarů se ročně dováží moderní vojenská technika ze Spojených států. Muži chodí na vojnu na tři roky, a pak až do 55 let svého věku každý rok na 40 až 50 dní trvajících cvičení. Ženy chodí na vojnu na jeden a půl roku a do doby, než se vdají, každoročně na 30 dní na cvičení.

Izraelská armáda je na naše poměry velmi decentralizovaná. Vojáci mají velké rozhodovací pravomoci. Často jsou na hlídce v okupovaném území sami nebo ve dvou a mohou být kdykoliv napadeni. Pak je na nich, kdy a jak použijí zbraň. Voják se od své zbraně po celou dobu služby nevzdává. Ať je na vycházce, na opuštětku, na schůzce se svým děvčetem, stále má samopal u sebe i s ostrými náboji. Jaké štěstí, že Židé nepijí alkohol!

Více než dvě třetiny krásné Negevské pouště zabrali vojáci a jsou tu střelnice, letiště rakety. Také daň bezpečnosti. Přitom bez nadázků můžeme říci, že Izraelci jsou na vojáky hrdí. Chlapci se obvykle chtějí dostat k elitním jednotkám, letcům nebo vřadkařům. Pocti permanentního ohrožení dělá své. Arabové v Izraeli na vojnu nechodí a střelnou zbraň vlastnit nesmějí.

Byli jsme v Izraeli čtrnáct dní po obsazení Kuvajitu Irákem. Odjížděli jsme tam se smyšlenými pocity a jen peníze investované do lodních lístků a vynaložené organizační úsilí nás přimělo akci neodložit. Přesto jsme přímo na místě nějakým strachem netrpěli. Lidé říkali: „Jsmo ohrožení, ale zvykli jsme si. Husajn na nás může vystřelit chemické granáty. Pak budeme utíkat do kopců. Všechny nás zabít nemůže a my odtud nikdy neodjedeme.“ To byl nejčastější smysl odpovědi. A někteří dodávali: „Neví, co máme my.“

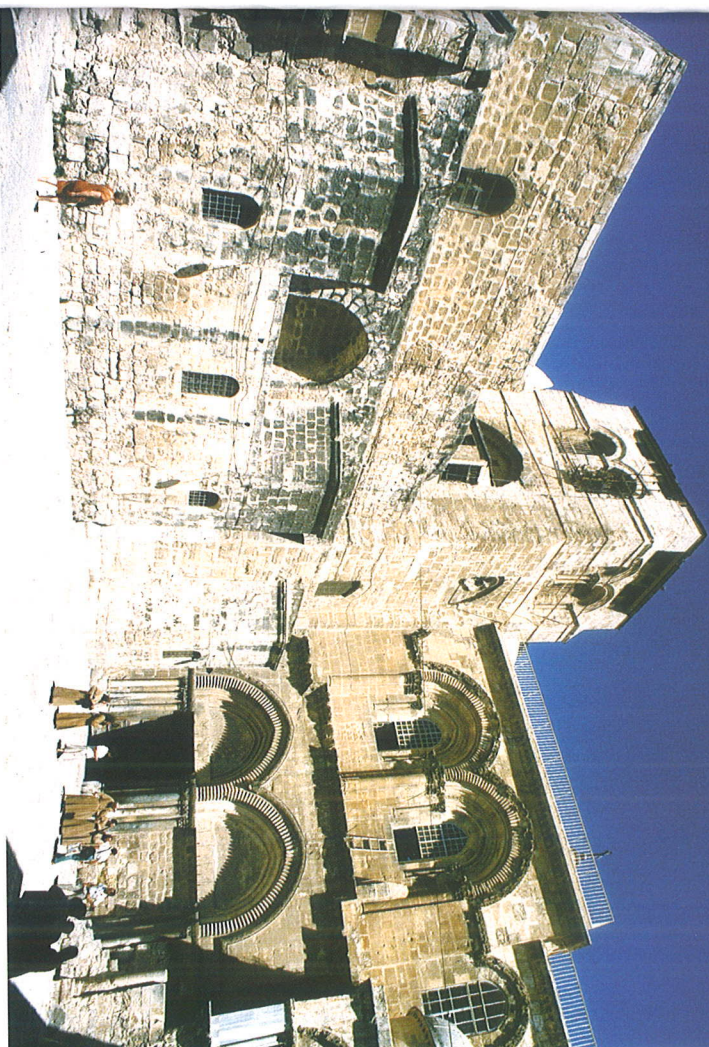
Přejeme této krásné zemi, kde se rodila naše civilizace a kultura, která přinesla světu židovství a křesťanství, zemi kde působil i prorok Mošamed, aby došla ke smíření. Snad nás udlosti posledních dní (podepsání Deklarace o zásadách palestinské autonomie mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny) mohou naplňovat mírným optimismem.

Je fantastické, jak se Židé při všech svých starostech zajímali o dění v Československu a kolik o nás věděli. Pomáhali jsme jim v padesátých letech při budování a obraně státu včetně vojenských dodávek a na to do dnes nezapomněli. Židé i Arabové si Československo ihned spojovali se jménem Václav Havel. Oba národy jej uznávají za nový typ politika, který dokázal, co většina světových vůdců odmítla: morálku povýšit nad vykalikulovaný pragmatismus. Zdá se, že takoví představitelé národa jsou toužebně očekáváni i na Blízkém východě.

Prostor

Izrael je země velická jako Morava. Najdete v něm ale středozemní ráz krajiny na severu i naprosto vyprahlou zem na východě a na jihu. Střetávají se tu čtyři biogeografické oblasti, takže z fauny a flóry tu žijí druhy africké, perské, indické i středozemní. Ze severu k jihu se táhne syrsko-africký koridor, kudy migrují ptáci z Evropy do Afriky. Najdete tu nejlibší proálklnu světa, oblast Mrtvého moře.

Od počátku civilizace se zde střetávaly myšlenkové proudy stejně jako armády mocných. Postupně se tu usazovali Babyloňané, Asyřané, Římané,

1
2 | 3

- 1 Chrám Božího hrobu v centru starého Jeruzaléma
- 2 Nazareth – chrám Zvěstování
- 3 Ráno v Sinajské poušti

- 4 Zázrak v poušti – Šalomounův vodopád. Snad se ve zdejším jeskyních ukrýval David před Saulem.
 5 Jeruzalém – chrám Národů u Getsemanské zahrady
 6 Hebron – hroby patriarchů Abrahama, Izáka a Jákoba.

7
 8
 4
 6 9

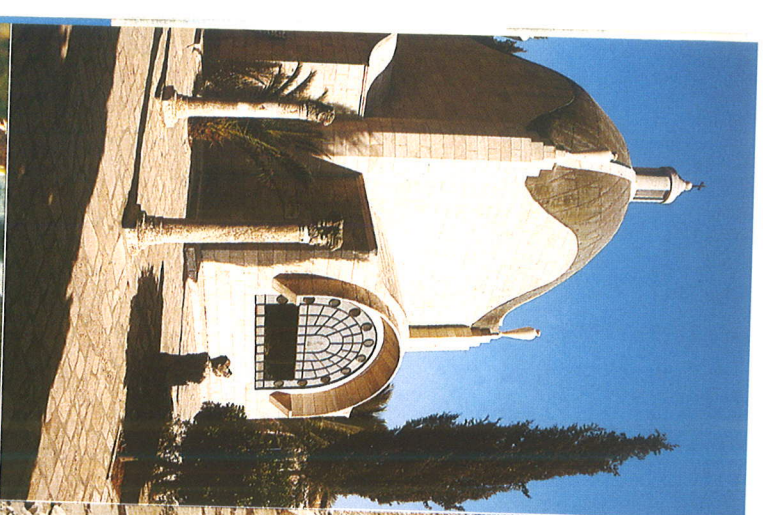
- 7 Herodion. Marnotratně zbudovaný a opečený palác za vlády Heroda. Kopec byl uměle zvýšen.
 8 Chrám Blahoslavenství
 9 Kurnán. Místo, kde v roce 1947 našel mladý pastevce ve zdejším jeskyních množství hlíněných džbánů, které ukryvaly svitky nesmírné archeologické hodnoty. Ty obsahovaly 400 biblických textů a komentářů, mezi nimi i téměř kompletní knihu proroka Isaiáš. Pisáři svitků byli esejští mniši, kteří spárali v jeskyních a pracovali v klášteře. Z něho zůstaly již jen trosky.

II

III

Persané, Arabové, křesťáci, Turci a Britové. Pro tři nejvlivnější světová náboženství - křesťanství, židovství a islám - je Izrael, a zvláště pak Jeruzalém, velmi významným centrem, středem světa. Celý ten prostor je přehluštěn historií, přírodními divy, událostmi i lidmi.

V posledních letech přicházejí do Izraele statisíce imigrantů, především Židů z bývalého Sovětského svazu. (Celkem žije v Izraeli pět milionů obyvatel, z toho přes čtyři milióny Židů a ne celý milión Arabů). Vznikají problémy s ubytováním.

Noví přistěhovalci by měli osídlovat nehostinné oblasti, ale většina z nich to nerespektuje. Přitom Izrael nemůže zavřít hranice. Je to přece země zaslíbená všem Židům. Mají na to dokonce zvláštní zákon, „Zákon návratu“, který zaručuje každému Židovi právo přistěhovat se do Izraele.

Voda

Voda je v Izraeli limitujícím faktorem rozvoje. Na ní závisí celé izraelské zemědělství. Díváte-li se na vzkvétající židovské pozemky a často zanedbaně vyhlížející pole ostatních obyvatel, objevíte klíč k tomuto jevu. Je to zavlažování. Nemáme důvod Židům nevěřit, že mají nejlepe vypracovaný systém zavlažování na světě.

V jordánském údolí pod Genezaretským jezerem sídlí družstvo starající se o vodu a zavlažování pro dvanáct kibuců. Zavlažují šest tisíc hektarů a berou ročně z jezera a z řeky Jordánu 40 miliónů krychlových vody. Voda se filtruje, čistí a čerpá na pozemky, z nichž podstatná část leží na náhorní plošině, 500 metrů nad hladinou Jordánu. Vše, ať je to kvalita vody, tlak, obsah nádrží, stav zavlažovacích systémů a podobně, je sledováno automaticky. V případě poruchy počítá v centrále ihned lokalizuje závadu. Do dvou minut vyjíždí technik. Do pěti až dvaceti minut, podle vzdálenosti poruchy od centra, je v naprosté většině případů závada odstraněna a systémem pokračuje v zavlažování.

Celkově je však v Izraeli vody málo. Z Jordánu bere vodu Sýrie, Izrael i Jordánsko a do Mrtvého moře pak dotéká vlastně jen potok.

Na západě, kolem Tel Avivu, se zase vsakuje do podzemí voda ze Středozemního moře a může znehodnotit zásoby podzemní sladké vody. O vážnosti této situace svědčí fakt, že Izrael má již připraveny projekty na dopravu pitné vody z Turecka nebo dokonce z Arktidy. Odtud by ledovcové kry byly taženy vlečnými čluny a proti rozmrzání chráněny speciálními fóliemi, do kterých by byly zabaleny.

10 | 11

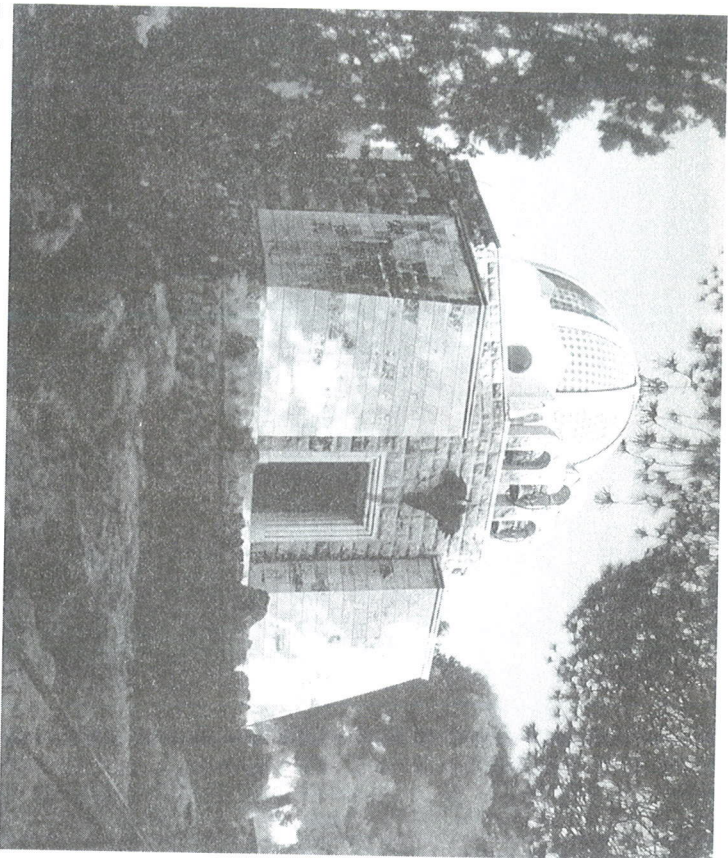
12

10 Kaple Pánova pláče (Dominicus flevit). Ježíš zaplakal nad Jeruzalémem.

11 Klášter svaté Kateríny pod Mojžíšovou horou. Ve 4. století zde byla postavena kaple a později klášter. Od 7. století nese jméno svaté Kateríny, Katerína zemřela v Alexandrii jako mučednice roku 310. Legenda vypráví, že andělé přenesli její tělo na horu Sinaj, kde bylo o 300 let později nalezeno mrtvoly zdejšího kláštera. Ti je uložili do rakve a klášter přejmenovali podle svaté Kateríny. Je podrobné, že klášter přežal nepokozen 1400 let uprosřed pouště.

12 Sodonské jablko. Podle legendy bylo štarunaté a chutné. Po zániku Sodomy se slalo nepoživatelným.

IV

Kaple na poli pastýřů. Zde se pastevci střídali při hlídání stáda, když se jim zjevil anděl Páně, aby jim zvěstoval narození Spasitele.

TĚŠILI JSME SE DO BETLÉMA...

Jeruzalémské památky jsme prošli křížem krážem a ne právě daleko odtud, asi 10 kilometrů na jih se nachází městečko Betlém. To jméno zná jistě každý. A my jsme měli na dosah místo, jehož jméno je spjato se svátkem pokoje, se svátkem, kdy se každý snaží udělat svým blízkým radost.

Jeli jsme tam. Nad místem, kde stála stáj a v ní kolébka s Ježíšem, je dnes stříbrná hvězda uložena v mramoru a nad ní visí řada ozdobných lamp. Prostor je stíněný a na záda se vám valí dav štěbetajících turistů. Vnitřek chrámu snoubí dohromady pestrost lamp visících na dřevěných závěsech, s chudobou holých zdí a dřevěným krovem střechy. Zklamání. Prošli jsme pěšky na pole pastýřů. Urovnané okolí i vnitřek kaple působí o něco harmoničtěji.

Zážitek se však konal. Přiletěl z nebe. Kámen velký jako pěst nám bouchl o stěchu Avie. Díru jsme si prohlíželi až v Jeruzalémě. Inu intifáda.

INTIFÁDA

Jedná se o boj arabského obyvatelstva proti Židům na okupovaných územích. Trvá již šest let. Protože Arabové nesmí vlastnit zbraně, uchylují se k používání nožů a kamenů.

Kde se však vzala tak silná nevrzlivost, nenávisť? Má hluboké historické kořeny. Po prohraném povstání proti Římanům počátkem tisíciletí jsou Židé rozptýleni do celého světa. Jejich území obsadili Arabové.

Po druhé světové válce, ve které zemřelo šest milionů Židů v nacistických koncentracích, Organizace spojených národů po vzrušených jednáních a těsném hlasování přiznává Židům právo na vlastní stát. Angličané opouštějí Palestinu, majíce ji do té doby třicet let pod správou. Židé se vracejí po staletích zpět do vlasti. Arabové by se měli najednou s Židy dělit o svou Palestinu, která od počátku našeho letopočtu patří jen jím. Celé je to ještě umocněno náboženskými rozdíly. Islám a judaismus mají k sobě daleko, přestože obě náboženství vyznávají jednoho a téhož Boha.

Židé ovšem nedostali od mezinárodního společenství celé původní území. Jde o kompromis, který se jeví z dnešního pohledu jako dosti nešťastný.

Postupně židovský stát zabral a dodnes okupuje tři území: plošně nejrozsáhlejší oblast Jordánského údolí až k Jeruzalému, oblast Golanských výšin na severu a území Gazy na jihu. Zdá se, že území Gazy by mohlo být předáno Egyptu, podobně jako byl po egyptsko-izraelské válce navrácen po zásluhu OSN celý Sinajský poloostrov. Horší je to s Golanskými výšinami, které patří Syrii. Izrael je považuje za strategický bod z hlediska své bezpečnosti a řešení se zdá být v nedohlednu. Stejně tak zdrojem sváru je údolí Jordánu.

Židé zásadně rozlišují mezi dvěma druhy Arabů. Ti, kteří odešli po vzniku židovského státu koncem čtyřicátých let z Palestiny se dnes chtějí vrátit, ale nejsou vítáni. V jejich zájmu se angažuje Organizace pro osvobození Palestiny. Druzí tehdy v Izraeli zůstali a s těmi obvykle nebyvají problémy.

Přítomnost Židů v centru muslimského světa je pro Araby neřádkem, ale trámem v oku. Samozřejmě z hlediska náboženského, ale i ekonomického. Jejich životní úroveň, způsob chování, mentalita či péče o prostředí v němž žijí se zcela vymyká orientálnímu zvykům. Přitom Arabové nemusi být chudí. Viděli jsme také bohaté domy. Takový Arab žije hlavně z obchodu a příjmů z turistického ruchu. Často vlastní ještě dunam půdy (desetina hektaru), kde si pěstuje ovoce, obilí, dobytek. O domácnost, včetně hospodářství, se stará žena.

Na severu, v oblasti Golanských výšin a v okolí Haify žijí Druzové (přes 80 000 obyvatel) jejichž kmeny jsou více rozšířeny v Syrii. Starší generace dodnes žije v chýších, střední generace představuje určitý přechod, a mladá generace již přijala západní, technicky a hmotně orientovaný styl života. Je to dobře, nebo špatně? Nevíme, ale oni jsou důkazem toho, že rozhodně nejen Židé mohou v Izraeli dosáhnout slušného životního standardu.

V údolí Jordánu a v okolí Jeruzaléma je arabská populace viditelně chudší a zanedbanější. Především jejich extenzivně obdělávaná, vyprahlá pole působí ve srovnání s židovskými kibucí žalostným dojmem. Zde je také intifáda nejaktuálnější. Občas se stane, že je nějaký Žid ubodán. Takových zákeřných útoků nejsou uchráněny ani děti. Pokud jsou pachatelé chyceni, čeká je těžký trest.

Po celé zemi, ve všech městech a vesnicích, na všech strategických bodech jsou rozmístěny izraelské vojenské hlídky. Proto postupně intifáda přecházela ke skrytějšímu a zákeřnějšímu formám boje. K útokům jsou cvičeny arabské děti ve věku šestnácti, čtrnácti, ale také dvanácti let. Házejí kamennými vozíky, arabské vozy mají zelený nebo modrý podklad. Takto se mají útočníci orientují. Schování za plotem, stromy nebo ve vedlejší ulici, dálky vidí značku příjíždějícího auta. Připraví se, hodí kamenný a bleskurychle zmizí. Obvykle mnoho škody nenadělají, zásahy v té rychlosti nebývají přesné. Tragické je, že na obou stranách roste nenávisť. Arabští kluci se učí od mládí nenávidět a pohrdají nejen Židy, ale i „imperialisty“ ze západních zemí. Na druhé straně nám jedna z našich hostitelů vyprávěla, že má dospívající dceru. Celý život ji vedla k tomu, že nezáleží na tom, jaké je kdo rasy či národnosti, ale je-li dobrý či špatný. Nedařivo dcera své matce řekla: „Mami nezlob se, ale já uvidím Araba a bytostně jej nenávidím.“

Mohli bychom vyprávět řadu příběhů, které jsme si vyslechli. Dva školáci byli na autobusové zastávce v Jeruzalémě ubodáni a zohaveni. Západní turisté byli napadeni v centru starého města Jeruzaléma. My sami jsme dvakrát viděli policejní akci, kdy bylo podezření, že v bance nebo hotelu je položena nálož. A naopak, i u nás doma bylo možné číst o masakru osmnácti Arabů na Chrámové hoře během jejich útoku na Zeď nářků v době židovského svátku.

Není však účelem našeho vyprávění rozpitvát zlo, kterým je země trápena a do jisté míry paralyzována. Pravdou je, že nejhroší je to v Jeruzalémě a okolí. Turistům se doporučuje, aby chodili ve větších skupinách, s průvodcem.

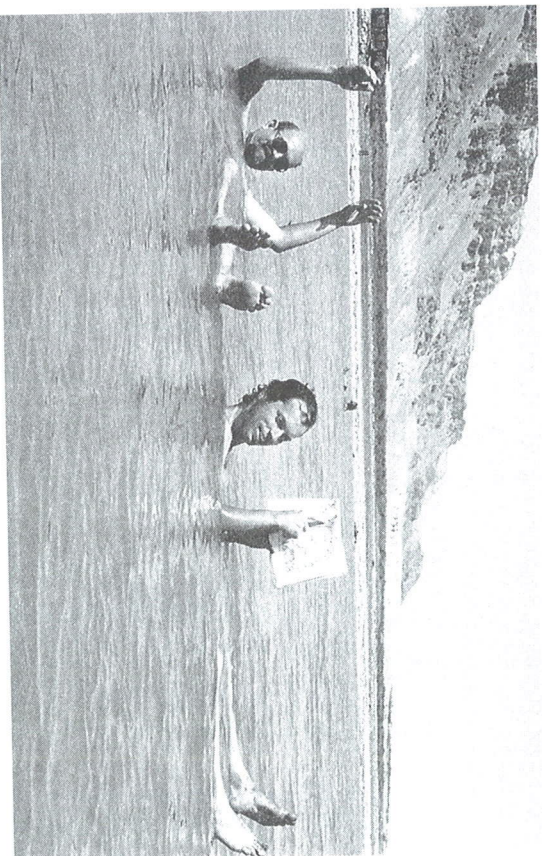
Oblasti, které nejsou okupovány, patří mezi pohostinné a bezpečné. Haifa, Tel Aviv, Ejlat, tam všude se cítíte volně a jsou-li tu Arabové, nemají s nimi potíže ani Židé, ani turisté.

Rozhodně nechceme, aby tyto řádky vyzněly tak, že chceme někoho očernit. Je fakt, že jsme byli hosty Židů a s arabskými obyvateli jsme přicházeli do styku jen náhodně, na ulicích. Jsme si vědomi toho, že náš pohled je zjednodušený a možná jednostranný. Nechceme však soudit, kdo a nakolik je v právu. Ani nemůžeme polemizovat o řešení tohoto bolestného historického a územního sporu mezi Araby a Židy. Oni sami nemají sílu se v tom vyznat a najít odvalu ke vzájemné toleranci.

Snad je poučné vědět, co je to intifáda, proto o ní píšeme. Snad si Židé i Arabové uvědomí, že není řešením. Ale kdy se to stane? Za jakou cenu? A co bude dál?

Opustme neradostné úvahy. Člověk od pradávna, bylo-li zle, utíkal k přírodě. Učtíme tak také. Neбудeme litovat. Izraelská země je malá, nabízí však řadu překrásných míst.

Vyrazme autem dále od Jeruzaléma a nechejme je po silnici dlouho a stále klesat. Není to nic divného, dostáváme se totiž k nejnižší položené - mu místu na planetě.

Histota vody v Mrtvém moři je taková, že člověk plave na hladině jako korek.

MRTVÉ MOŘE JE OPRAVDU MRTVÉ

Asi každý už slyšel, že existuje moře, kde není možné se utopit. Plave te na hladině jako korek. Ležte na zádech a čtete noviny. Ano, opravdu existuje na Izraelsko-jordánské hranici. Je-li průměrná slanost v oceánech kolem dvou procent a ve Středozemním moři tři procenta, je zde obsah minerálních solí třicet tři procent.

Mrtvé moře má jediný přítok - řeku Jordán, pramenící v libanonských horách. Z něj ale mohutně Izraelci odebírají vodu na zavlažování polí. Něco sladké vody dostává moře i z pramenů zásobovaných podzemní vodou z Jeruzalémských vrchů.

Důvodů, proč je moře tak slané, je několik. Leží v centru syrsko-afriké-
ho koridoru a tektonické síly v minulosti asi uvolnily velké množství mine-
rálních soli. Nemá žádný odtok. Odpařování z hladiny je obrovské
a převyšuje přítok vody. Za posledních sto let tu byly nižší srážky, což
znamena nižší množství přiválových vod v zimních měsících. A své udělal
také člověk. Získává se tu potaš, surovina pro výrobu umělých hnojiv. Na
pobřeží se vytvoří rozsáhlé umělé, mělké bazény, kde je vypařování ještě
intenzivnější, a po zahuštění se surovina z bazénů těží. V Sovětském svazu
a Kanadě se potaš těží ze země, Izrael a Jordánsko jsou jediné dva státy na
světě, které ji berou z moře.

Mrtvé moře se každým rokem zmenšuje, vysychá. Hladinu začali už
v roce 1906 sledovat Angličané, kteří založili Palestinský výzkumný fond.
Dodnes nad silnicí můžete vidět velký kámen, kterým tehdy označili místo
dotyku moře s pevninou. Nyní je pobřeží čára hluboko pod silnicí, smě-
rem k Jordánsku. Mrtvé moře leží 403 metrů pod hladinou světového oceá-
nu. V některých místech je velmi hluboké, většinou je však mělké,
v okrajových oblastech hloubka nepřesahuje obvykle jeden metr. V jižní
části se už moře rozdělilo. Tam, kde dříve byla voda, můžete dnes přejít
suchou nohou do Jordánska.

Nikdo pořádně neví, co ústup moře jednou vyvolá. Izraelci vidí jediné
řešení a vážně o něm uvažují. Přivést vodu asi 100 kilometrů dlouhým
kanálem ze Středozemního moře.

Jak moře ustupuje, slanost se neustále zvyšuje. Nemůže tu existovat
žádný život. Ryby, které žijí v pramenech, mohou plout až k Mrtvému moři.
Jakmile se její však „dotknou“, narazí na slanou bariéru, otočí se a plují zpět
k prameni.

Koupel v takovém moři byla samozřejmě našim velkým přáním. Má-
lem se nám nevyplnilo. Volný přístup k vodě je zakázán z důvodu hranič-
ního pásma s Jordánskem a oficiální pláže jsou velmi drahé. Nakonec jsme
sedm dolarů na osobu za koupel obětovали, ale jen jednou.

Naším movitým spoluobčanům můžeme takovou koupel vřele doporu-
čit. Zdejší bahno totiž léčí spoustu neduhů. Viděli jsme, jak si lidé nabírají
bahno do kbelku, na břehu se jím namažou od hlavy až k patě a pak je na
sobě nechají hodinku schnout. Poté se v moři umyjí a kůru mohou opako-
vat, chtějí-li. Má to jednu vadu. Aby to mělo smysl, je třeba zde strávit
alespoň dva týdny, podle možnosti opakovaně. Proto ta zmínka o movitěj-
ších turistech.

Na závěr jedna zajímavost. Vycvičení minulým režimem a nedávnou
nepřekročitelností našich hranic, zepatli jsme se, dá-li se přes vodu emigro-
vat do Jordánska. Je to šestnáct kilometrů a nemohu-li se utopit, mělo by to
přece jít. Jenže, kdo by to zkusel, tragicky by se zmylil. Umřel by vyčerpá-
ním daleko dříve, než by dosáhl druhého břehu. Hustoata vody činí plavání
velmi namáhavým. Navíc do vás praží slunko s obrovskou intenzitou.

Pláže jsou ohraničeny bójemi. Můžete jen tam, kde dosáhnete na dno.
Nesmíte stříkat vodou a dělat při plavání prudké pohyby. Dostane-li se
vám voda do očí či do úst, doporučuje se jít na břeh a opláchnout obličej
sladkou vodou. Mimořádně, té se z hladiny Mrtvého moře ročně odpaří
1,25 miliard metrů krychlových.

JEN PÍSEK A KAMENÍ

Jsou na světě místa nehostinná a přitom krásná, se svým zvláštním kouz-
lem. K takovým místům patří určité pouště. Ne nadarmo se poustevníci,
hledající Boha ve svém nitru, tak často uchylují do samoty právě sem.

Existuje na světě jedna poušť malá a v mnoha ohledech výjimečná -
Judská poušť. Leží mimo pás světových pouští, kde z geografického hlediska
již takřkajíc nemá co dělat. Najdete ji na východ od Jeruzaléma, vzdálenou
od něj dva dny pěšího pochodu. Táhne se podél západního břehu Mrtvého
moře, kde vytváří jeden velký skalní útes. Je pouze 100 kilometrů dlouhá a
20 kilometrů široká a ročně tu spadne 50 milimetrů srážek a to ještě jen
během několika zimních měsíců.

Jak vlastně Judská poušť vznikla? Od Středozemního moře směrem na
východ se reliéf neustále zvedá, až k Jeruzalémským vrchům, do výše 800
metrů nad mořem. Mraky narážejí na největší svahy a dští vodu, proto
zde srážky dosahují ročně 500 - 900 milimetrů a krajina je pokryta lesy.

Od Jeruzaléma na východ je situace úplně jiná. Zbytek oblačnosti, který
hory překročil, není schopen vydat vodu. Mraky klesají a ohřívají se. Na
další svahy naráží až v horách za řekou Jordánem. Podstatné je, že převý-
šení mezi Jeruzalémem a Mrtvým mořem je 1 200 metrů! Tak mohla vznik-
nout Judská poušť. Voda v ní ale nějaká je - z pramenů, kterých je v Judské
poušti celkem na padesát. Voda vsáklá do půdy v Jeruzalémských horách
často vyvěrá na povrch během své pouťi z 800 metrů nad mořem do minús
403 metrů u Mrtvého moře. Mohou tak vznikat potoky, které na konci cesty
musí překročit skalní útes a vytvářejí vodopády až 300 metrů vysoké. Až
na dva jsou vodopády normálně během roku vyschlé, vodu mají jen v době
srážek a v zimě. Tehdy se prý někdy na několik minut celý útes promění
v jediný velký vodopád a vytváří tak fantastickou podívanou.

V Judské poušti je ještě jiný zdroj vody - dva akvadukty, které zásobují
nejstarší město světa, Jericho. Prvý, dva tisíce let starý, zbudovaný Herode-
sem, je 25 kilometrů dlouhý, druhý, jen 100 let starý, u kláštera sv. Jiří,
nechala vystavět bohatá arabská rodina.

Prameny i akvadukty mají životní význam pro divokou přírodu - zvířa-
ta tu pijí ráno a odpoledne. A také pro zemědělství. Například slavný kibuc
Ein-Gedi může existovat jen díky těmto zdrojům. Celkově mají prameny

v Judské poušti vydatnost 300 metrů krychlových za hodinu.

A pak je tu poslední zdroj vody, kanalizace z Jeruzaléma. To je velký problém. Všechny odpadní vody z východní části Jeruzaléma míří sem, část jde potrubím, část volně údolím. Nárazovými vodami se v zimě údolí vyčistí, přesto by v nejbližší budoucnosti všechna odpadní voda měla jít potrubím. Po přečištění bývá tato voda využívána v zemědělství pro závlahy.

Nevěděl jsem, co znamenají sloupky u silnice se značkami v rozmezí 10 centimetrů až do výše jednoho metru. Byli jsme poučeni, že srážky mohou být u Jeruzaléma a v Judské poušti někdy tak intenzivní, že potoky se vylijí z břehů a u Mrtvého moře zaplaví silnici. Cesta z Jericha do Ejn-Gedi se pak stává životu nebezpečnou. Zvláště pro neznalé místní situace, kteří nevěří, že v poušti bývají občas záplavy. Zní to neuvěřitelně, ale u Mrtvého moře byste se mohli v zimě utopit na silnici i se svým vozem.

Judská poušť je unikátní z hlediska biogeografického. V Judské poušti a v okolí Mrtvého moře se stýkají areály, kde jsou rozšířeny druhy rostlin a živočichů, které mají domov na Blízkém východě, v Indii, Turecku, ve Středozemní oblasti i v severní Africe. To je podminěno již zmíněným syrsko-africkým koridorem, který vytváří mohutnou migrační cestu.

Celý Izrael je geograficky umístěn mezi třemi kontinenty, z toho pramení úžasná druhová rozmanitost. Najdete tu například tři tisíce druhů rostlin, v celé Anglii je jich jen polovina.

V Judské poušti je pozoruhodný výskyt leopardů. Žije jich tu jen dvacet, přitom na území stejně rozlohy ve východní Africe byste jich našli dvacetkrát více, tedy čtyři sta. Důvodem tak nízkého počtu těchto šelem je nedostatek vody a potravy. Příroda si hlídá limity svých možností bedlivě a krutě. V Africe má normálně každá samice leoparda ročně dvě mláďata, v Izraeli jen jedno. Před časem se vyskytl i zde případ, že samice měla dvě mláďata. Mláďata pak byla nalezena mrtvá. Zardousil je samec - vlastně otec, když je rodiče nebyli schopni uživit.

Část Judské pouště, přes svoji nehostinnost, byla kupodivu brzy osídlena, už před 10 000 lety. Před 3 000 lety Izraelité dobyli Jericho. Ve Starém zákoně, v Písni písní je již zmínka o zemědělství v Ejn-Gedi. Judská poušť v průběhu dějin poskytla úkryt a útočiště řadě běženců a pronásledovaných. Dávid utékl do Judské pouště před Saulem a byl ukryt v jeskyních v okolí Ejn-Gedi. Během válek poražení vojíci utkali do pouště a po léta tam mohli zdárně přežívat.

I dnes máte dojem, že jste vzdálení tisíce kilometrů od civilizace a přitom necelá dva dny pěší chůze stačí k dosažení „pupku světa“, Jeruzaléma. Judská poušť je pro Evropana velmi tvrdá, nehostinná. Snesitelné jsme se tu cítili jen v noci, když ustal sluneční žár. Přesto v historii židovského národa má své nezapustitelné místo.

Pojďme nyní dále a v místech, kde se poušť dotýká moře, bedlivě sledujeme cestu. Narazíme na Ejn-Gedi.

Jak lahodi oku krytý bzuzín na pozadí pouště? Kibuc Ejn Gedi.

ZÁZRAK V POUŠTI JMÉNEM EJN-GEDI

Zázrak je spojen se silným pramenem. Dává sílu přírodě i člověku. Pěší stezka vás zavede k ostrovu zeleně v poušti. Vegetace zde má tropický charakter a žije tu řada vzácných a zajímavých zvířat (v Izraeli žije 90 druhů savců, přes 400 druhů ptáků a 90 druhů plazů). Jděte dál údolím žlutých skal, stezka se zužuje rákosovým porostem a pak náhle a neočekávaně se za skálou před vámi objeví jezírko a malý vodopád křišťálově ledové vody. Zázrak v Judské poušti jménem Ejn-Gedi. Ulepený a s rozpálenou hlavou vstoupíš tak, jak jsi pod něj a necháš vodu padat na záda, na krk, na celé tělo. Jdeš dál, udiven, obklopen houštin a když vyhlídneš, vidíš, že se celé údolí uzavírá a stezka odbočuje vzhůru, doleva. Než tě vypustí, zjeví ti poušť další ze svých tajemství. Ze skalní bariéry se třít dlouhý Salomounův vodopád. Skleněné kuličky se třísť na skále a jejich úlomky padají do zelenavé náruče závěsů mechových stěn.

V protějších skalách jsou dutiny, odkud vylétají a kam přilétají ptáci, vracející se z vyhlídkového letu nad vodopádem, který sřezá. Místo jako stvořené k posezení a vyprávění.

Šlapeme stezkou vzhůru mezi skalami a kamením. Promáčtený oděv ještě chladí. Do cesty se připele strom se zelenými plody velikými jako naše

jablka. Když však plod rozložíme, objevíme jen plstěnou výplň plodu. Sodomské jablíčko. Název není matoucí. V dávných dobách to prý byl, podle legendy, plnohodnotný plod, jako každý jiný. Avšak po zničení Sodomy se děň změnila a jablko se stalo nepoživatelné pro člověka i pro zvířata. Tak se to tu alespoň vypráví, vždyť Sodoma odtud stála jen pár desítek kilometrů.

Narazíme ještě na jeden pramen s jezírkem a tamaryškem nad ním. Je to v místěch s dobrým výhledem na Mrtvé moře a na geometricky tvarovaný palmový háj datlovníků. Kibuc Ejn-Gedi. Scházíme k vozu a přejíždíme do areálu kibucu. Vstupujeme do parku se zeleným trávníkem, asfaltovými chodníčky a budovami, v jejichž prosklených prostorách se odrážejí skalnaté masivy pouště. Rostou zde kaktusy, keře i stromy. I baobab přivezený z Austrálie jsme tu našli.

Kibuc se dnes věnuje na čtyřiceti hektarech pěstování datlí, dále pěstuje pamelu (5 hektarů) a mango (5 hektarů). Kvůli nedostatku vody zůstává část zemědělské půdy neobdělána a členové kibucu se žijí v „přidružené výrobě“ - fotografických laboratořích, kosmetické výrobě, hotelovém komplexu přímořských lázní, v restauračním zařízení. Mimozemědělské aktivity představují dvě třetiny hospodářské činnosti kibucu.

I tento hospodářský zázrak má své omezení. Je jím voda. Kdyžsi, již ve starozákonních dobách, se zde usadil člověk, který spotřebovával postupně stále více a více vody. V poslední době překročil určitou mez a kouzelná příroda nad ním, ve skalním údolí, začala mizet. Uvědomil si našťástí význam svého počínání a s přírodou se o vodu rozdělil. Pal na půl. Kibuc má šest set duší a více jich mít nebude. Vytvořila se tak rovnováha, harmonie mezi člověkem a jeho prostředím. I další generace budou moci takto vodit své děti ke skalní stěně a v hukotu padající vody vyprávět o historii Šalomounových vodopádů. Idylku soužití člověka a přírody narušuje jen tu a tam opovážlivý leopard, který někdy navštíví v noci kibuc, kde hledá snadnou kořist.

Naši přátelé průvodci nás pak vedli od Ejn-Gedi dále na jih. Vysoko na skále tam stojí prastará, dnes již polozbořena pevnost.

MASADA

„Masada vícekrát nepadne“, řekla nám průvodkyně Peggy se svým kolegou, když jsme už stáli na hradbách této kdysi jistě velkolepé pevnosti. „Je to naše národní dilema“, dodala. „Symbol vzdoru izraelských vůči vnějšímu nepříteli. Raději zahynout, než žít jako otrok.“

Masada. Pevnost v Judské poušti, týčící se dvě stě metrů nad hladinou Mrtvého moře. Nechal ji postavit král Herodes jako nedobytnou pevnost.

Herodes byl jistě velký stavitel. Ale byl také paranoik a megaloman. Neustále se bál, že mu někdo strojí úklady, že jej někdo zradí. Bál se Římanů a chtěl se jim zavděčit, bál se svého národa, bál se své manželky. Když se narodil jiný král, Ježíš Kristus, dal povraždit všechny chlapce v Betlémě a v celém okolí ve stáří do dvou let v žárhlivé touze zbavit se všech svých potenciálních konkurentů. Chtl zbudovat něco velkolepého, před čím by vládcí tehdejšího světa užasli. A podarilo se mu to. Herodion u Hebronu, antický amfiteatr v Cesarei a také pevnost Masada mezi velkolepá díla patři.

Přijedete-li shlédnout tuto pamětihodnost autobusem cestovní kanceláře, nemáte šanci vcítit se do situace a významu, jaký Masada pro tehdejší obyvatele měla. Vysednete z klimatizovaného autobusu, přeseďnete do čekající kabinkové lanovky, která vás vyveze dvacet metrů pod pevnost, shlédnete za tichého cvakání fotoaparátů a vrčení videokamer zbytky hradeb, místností a sálů, průvodce vám sdělí základní data, ukáže stánek s občerstvením a pohlednicemi a rychle zase za jinou pozoruhodností. Mimoходом, je jich tu kolem opravdu hodně. Směřem na jih Sodoma a dále Negevská poušť. Na sever oáza Ejn-Gedi, Kumorán, Jericho. Vše dosažitelné během několika minut jízdy vozem. Ale neukvapte se. Vystupte raději z vozu, chvilu se aklimatizujte, čekejte až se vám tričko ve čtyřiceti stupňovém vedru propotí. Pak vzhleďte vzhůru a uvidíte kilometr vody. Cestou jej vypotíte a v poušti je třeba tekutiny neustále doplňovat. Po padesáti minutách stoupání už vám je jasné, jak strategicky výhodně je pevnost umístěna.

Máte-li romantické srdce a smysl pro fantazii, počekejte si pár hodin na západ slunce. Mezitím můžete přemýšlet, jak se cítil chodec či jezdec, který po dvou až třídenní cestě pouští dorazil do pevnosti a byl zde uvítán vším komfortem. Koupelhami, lázněmi, vyhlídkovými terasami, bohatou kuchyní. Koupelny a lázně nejsou výmysl, voda se přiváděla do obrovských umělých nádrží pod pevností několik desítek kilometrů dlouhým akvaduktem. V sýpkách byly zásoby obilí na několik let.

Můžete také rozjímat o věcech smutných, krutých, které se tu odehrály. Nejde jen o pot a utrpení lidí, kteří pevnost stavěli. Poslyšte alespoň zkráceně příběh, který je dochne v Izraeli živý, který je pravdivý a který se tu odehrál, jak nám jej naši přátelé vyprávějí.

V době nepřítomnosti Heroda napadla překvapivě Masadu náboženská bojovná sekta zelótů. Díky momentu překvapení a snad i lsti byla pevnost brzy v jejich rukou. A kdo jí jednou získal, těžko se vyháněl ven. Po prohraném povstání proti Římanům v roce 70 našeho letopočtu padaly židovské pevnosti jedna za druhou. K Masadě od Jeruzaléma připočítával velký oddíl Římanů. Marně zelóty vyzývali, aby se vzdali, marně se pokoušeli pevnost dobýt. Ze západní strany navršili až k hradbám obrovský násep,

kteřý je tu dodnes. Přesněji řečeno, násep byli přinuceni navšíť poražení Židé z vnitrozemí. Pak chtěli Římané provést rozhodující útok. Ale všechno bylo marné, Masada byla nedobytná. Vůdce náboženské sekty se tak mohl vysmívat veliteli římské legie, jejíž tábor byl na dohled a na doslech.

Zbýval poslední způsob, jak se Masady zmocnit, i když pro Římany to byl způsob dost potupný. Vyhladovění. Dva roky, plně dva roky obyvatelé Masady odolávali tlaku oblétatelů. Pak jednoho dne svolal vůdce zélóťů všechny lid na nádvoří. Pevnost byla nedobytná, ale byla také klecí, ze které nebylo cesty ven. Římané nepomyšleli na odchod, i když měli obrovské potíže se zásobováním, s nemocemi, s klimatickými podmínkami. Nemohli by se však nikdy smířit s tím, že po dva roky se jim bránilo a ubránilo několik stovek Židů.

Po dlouhé promluvě vybral vůdce deset mužů, kteří měli za úkol zabít všechny muže, ženy i děti v pevnosti. Celkem jich bylo na tisíc. Jeden z těch deseti pak zabil zbývajících devět mužů. Sám poté zapálil pevnost a spáchal sebevraždu.

Když Římané vstoupili do pevnosti, chut vítězství se změnila v hořkou pachut. Byli dobřími vojáky a dobřími bojovníky. Uměli válčit, bojovat, zabíjet, znásilňovat a brát kořist. Zde však pevnost nedobili. Vešli do ní a před nimi leželo tisíc mrtvých těl. Hromadnou sebevraždu přežila jen jedna matka s dcerou. Díky jim historikové vědí, co se v posledních hodinách odporu v pevnosti událo. Raději smrt, než otroctví. Zásoby potravin docházely, naděje na proražení římského obklíčení nebyla.

„Masada vícekrát nepadne“, řekla Peggy. „Je to symbol, ale je to dobře, nebo ne? Židé devatenáct století čekali na svůj návrat do země zaslíbené. Učitelé vozí děti na Masadu a vyprávějí jim o skupině lidí, kteří raději zemřeli, než by sklonili šíjí před dobývateli. I když odhlédneme od toho, že sekta zélóťů se provinila proti vlastním náboženským příkazům a neměla na sebevraždu právo, nejsem si jistá, zda je gloriifikace Masady správná. Národ, který upadne do zajetí, jednou napřímí svou páteř a osvobodí se. Národ, který je mrtvý, již nikdy nepovstane.“

Národní park Timna – skalní hřib

HRANICE DVOU POUŠTÍ

Několik kilometrů od Masady směrem na jih leží Sodoma. Město, jež má dvě zajímavosti. Jednak je nejnižší položeným městem světa, jednak bylo spolu s Gomorou hříšným městem a bylo za to potrestáno. Dokonce dvakrát. Poprvé sírou a ohněm, jak se o tom můžeme dočíst v první knize Mojžíšově, podruhé dnes, s příchodem těžby fosfátů, které ze Sodomy udělaly jedno z nejošklivějších měst.

Dále na jih třetímu území Izraele zabírá poušť Negev. Ve směru sever-jih ji protínají tři dobře sjízdné komunikace, z nichž jsme dvě projeli. První, kvalitou horší, vede středem pouště a je to na naše poměry velkou slušná asfaltová silnice. Druhá, lepší, je snad i zajímavější, díky národnímu parku Timna.

Očekávané dobrodružství se nekoná. Projít poušť Negev díky kvalitě vozovek není žádný problém (snad až na úmorné vedro). Jen dopravní ruch zde byl minimální. Potkali jsme za celou dobu dvě auta, což během pěti hodin není mnoho. A tak nejnepříjemnější byly výstražné cedule podél cesty se silně tištěnými písmeny ATTENTION. Bez dalšího vysvětlení. Avšak stopy pásů a v dále řada ocelových oblud, z nichž trčely hlavně, vše vyjasnilo.

Zkratka, i když by se zdálo, že civilizace má problémy s pouštními i dnes, zde je situace poněkud jiná. Poušť má své problémy s civilizací. Většina pouště Negev je zabrána jako vojenský prostor. A to není vše. Poušť má i své ekologické problémy. To je však na delší povídání.

IZRAEL A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Izrael je rozvinutá, industrializovaná země s perfektně fungující sférou služeb. Tamní zemědělství je považováno za nejpokročilejší na světě. To však muselo přirozeně vyvolat ekologické problémy a poškození životního prostředí. Více či méně devastované plochy v Izraeli existují, ovšem jen v lokálním měřítku. Tak například Haifa je nejvýznamnějším námorním přístavem v Izraeli a úniky ropy tu nejsou neznámým pojmem. Také továrna na výrobu umělých hnojiv poznamenává svými emisemi celou průmýslou zónu města a znehodnocuje podzemní vody. Další taková továrna je umístěna až v Negevské poušti.

Energie se dříve získávala z ropy, nyní má Izrael elektrárnu uhelnou a dvě takové další buduje. Uhlí dováží až z Mexika.

S intenzitou dopravy je to jako se životním standardem, vyrovná se evropské. Silniční provoz v městech jako je Tel Aviv či Jeruzalém je ještě hustší. Vyzkoušeli jsme si tam dopravní špičku a zopakovat bychom si to nepečli.

Některé další problémy, již ne lokální, jsou z našeho hlediska poněkud specifické. Například voda. Zemědělství je na ní životně závislé a trpí permanentní napjatou bilancí.

Negevskou poušť zabrali vojáci pro své rakety, letectvo, tankodromy, cvičiště. Zajímavé a pro nás inspirativní je, že každý rok musejí území zpřístupnit ochránářské inspekci. Na významné židovské svátky dokonce rozsáhlé přírodní partie otevírají turistickému ruchu. Nejvíce živější nevládní ochránářská organizace, o níž bude řeč dále, má speciální program, ve kterém vojáky školí, jak v poušti žít a co nejméně ji poškodit.

S Negevem byl spojen další potenciální ekologický problém o kterém se hodně mluvilo. Izraelská vláda dala povolení, aby v jihozápadní části pouště Američané postavili vysílače Hlasu Ameriky, jež měly být určené pro jihovýchodní části bývalého Sovětského svazu. Pokud by i dnes měl být projekt realizován, vyrostlo by tu během krátké doby šestnáct stožárů vysokých jako Eiffelova věž. Okolí by bylo zamoreno silným elektromagnetickým zářením. V poušti to zdánlivě nevadí. Potíž je však v tom, že vysílače by přetály cestu taženým ptáky, kteří každoročně migrují ze severu do Afriky. Ti v silném elektromagnetickém poli ztratí orientaci a neproletí.

Ministerstvo životního prostředí

Na vládní úrovni se o problémy životního prostředí stará ministerstvo. Existuje teprve pět let, předtím problematika životního prostředí spadala sedmáct let pod ministerstvo vnitra.

Ministerstvo životního prostředí má v péči kromě jiného národní parky a ostatní chráněná území, kterých jsou v Izraeli téměř dvě stovky. Jejich velikost je rozdílná, od jednoho hektaru až po osm tisíc hektarů. Mezi národní parky a rezervace však Izraelci počítají i historické památky. Takže jdete-li navštívit třeba Šalomounovy doly v Timně nebo vykopávky starého Jericha, vcházíte do národního parku. O vše se starají dva orgány ministerstva: National Park Service a Nature Reserves Authority.

V roce 1992 vydalo ministerstvo životního prostředí již páté vydání podrobně a přehledně zpracované knihy o životním prostředí v Izraeli (The Environment in Israel).

Hledání ekologické obnovy

Jižní část území Izraele tvoří Negevská poušť a Judská poušť. Směrem na sever krajina dostává ráz více středomořského, ale stále je to vyprahlá země, kde zemědělství je naprosto závislé na zavlažování. Paradoxem je, že v době starozákonních proroků to byla země pokrytá lesy a háji a pravděpodobně v důsledku zavlažování (zasolení půd způsobené vysokým výparem vody) se změnila v poušť. Při dnešních závlahách Izraelci pečlivě sledují nejen dávky vody, ale zejména její kvalitu, obsah minerálních látek.

Snahy o znovuzalesnění pouštního území začínají těsně po druhé světové válce. Tehdy společně s Angličany, kteří měli toto území ve správě. Brzy po vytvoření izraelského státu vzniká Židovský národní fond (Jewish National Fund), dotovaný především ze Spojených států. Ten si bere za úkol, aby zaslíbená země opět „oplyvala mlékem a medem“. Na znovuzalesnění se symbolicky mohou podílet i turisté. Mají-li zájem, zaplatí sedm dolarů, vysadí si strom a od Židovského národního fondu dostanou o tom ozdobné potvrzení a odznak.

Ve svých začátcích se Židovský národní fond nevyhnul některým obvyklým chybám. Sázal největšinou monokultury a často druhy nepůvodní. Ve svém nadšení chtěl zalesnit celé krajinné komplexy bez kopců, volných nezalesněných partií, které mohou scenerie, zejména v koncech, vhodně dotvářet. Zemědělci naopak chtěli využívat rozsáhlé plochy k pastvě. Znamená to, že chtěli, aby se území zatrávnilo a vysázely se tam ojedíněle rostoucí stromy a křoviny. Tam, kde si to farmáři prosadili, mají dobré zkušenosti. Židovský národní fond po letech sporů s odborníky i s jinými ekologickými organizacemi řadu svých realizačních kroků pozastavil a tvoří dnes jednu ze dvou nejvýznamnějších ekologických nevládních organizací.

Dalším projektem, tentokrát vládním, který vznikl v počátcích existence státu, byl doba mluven a nyní bude zrušen, bylo vysušení jezera Chule na severu země. V padesátých letech bylo jezero lidským úsilím přeměněno v zemědělskou plochu. V důsledku toho vymizela malárie a farmáři získali půdu. Tehdy proti vysušení jezera protestovalo jen několik jedinců. A právě během našeho pobytu nám hostitelé přinesli články, zdůvodňující nezbytost obnovy jezera. Zemědělská půda se totiž i po desetiletích jeví nekvalitní, malárie dnes může být vládnuta jinak, do krajiny se vrátí voda a zejména bude obnoveno významné biocentrum v syrsko-afričtém koridoru, tak důležitém pro migraci ptáků.

Společnost pro ochranu přírody

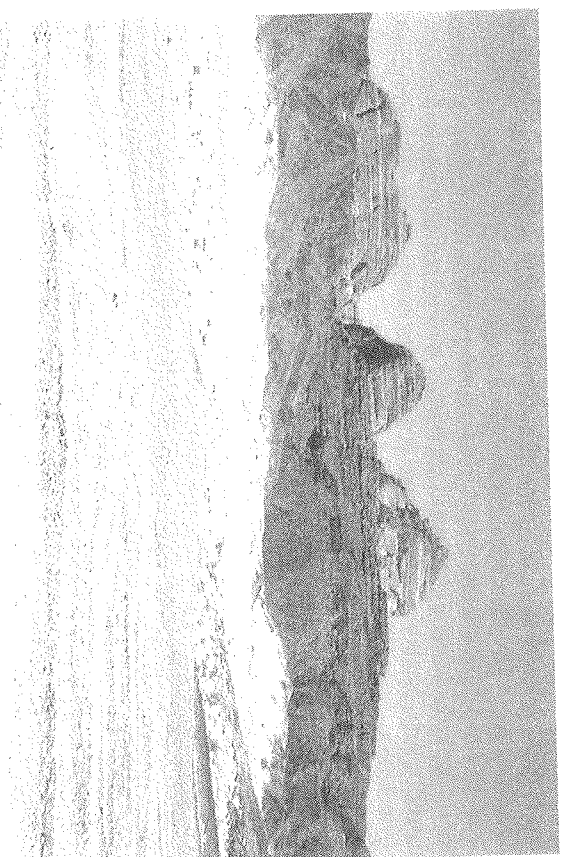
Nejvýznamnější nevládní ekologickou organizací v Izraeli je Společnost pro ochranu přírody (Society for Protection of Nature - SPNI). Má padesát tisíc členů, štáb o síle 1 400 aktivních lidí, z toho dvě stě žen vykonává tuto práci jako alternativní vojenskou službu. Využívá po celé zemi síť dvacet šestit terénních stanic (Field Study Centers). Jejich akcí se zúčastňuje ročně tři čtvrtě miliónu lidí. Roční rozpočet činí 23 miliónů dolarů, z toho dvacet procent poskytuje vláda (zvláště na vzdělávací programy pro děti a činnost informačních center). Něco přichází od nadací a dárců ze Spojených států (méně jak jedno procento rozpočtu), dalším příjmem jsou členské příspěvky (pro rodinu třicet dolarů ročně). SPNI se nevyhýbá ani ekologicky orientované podnikatelské činnosti. Vydává a prodává mapy, knihy, kalendáře, a vlastní tým turistických průvodců také zajišťuje vřítaný příjem.

Organizace má tři stěžejní programy: vzdělávání, ochranu přírody, výzkumnou činnost. Má monitorovací síť, sleduje a provádí výzkum živočichů, přičemž často úspěšně kvalitou konkuruje státnímu výzkumu. Kromě toho má další programy, ve kterých například jsou lidé vychováni ve městě brání na terénní stanice, kde se učí poznávat přírodu a naslouchat jí.

Pro vojáků organizují kurzy, jak se v přírodě, zejména v poušti chovat co nejlépe. V pravidelných kurzech jsou školeni v ekologických otázkách učitelé, ti pak předávají své poznání dětem. Právě to se ukazuje jako velmi účinný způsob výchovy.

Společnost pro ochranu přírody každoročně pořádá v září praktický třítydenní seminář pro 45 lidí z celého světa (s upřednostněním zástupců z rozvojových zemí), na kterém se účastníci seznamují se strukturou a fungováním SPNI, se zkušenostmi v oblasti výchovy, vzdělávání, organizování projektů a akcí atd.

Ať už vás zajímá historie, kultura, náboženství, příroda, životní prostředí nebo zemědělství, jedte se do Izraele podívat. Nemí to nemožné a není to ani tak drahé. Lodení lístek z Pireu do Haify a zpět, na horní palubě, stál v době naší cesty v sezóně pět tisíc korun. Je tu také samozřejmě možnost využití dražší letecké spojení z Prahy do Tel Avivu. Na druhé straně však varujeme před výlétem „na divoko“, kdy dopředu nemáte zajištěné kontakty a alespoň rámcový program.

Sinajská poušť – typické je časté střídání hornin

SINAJSKOU POUŠTÍ

Slunný záliv Rudého moře a přístav Eilat byly posledním místem, kde jsme získali informace o možné cestě na Sinaj. Bylo třeba vyřídít vízum do Egypta a zaplatit poplatky. Cesta vlastním autem je možná. Čekalo nás zhruba pět set kilometrů Sinajskou pouští. Doplňili jsme palivové nádrže po okraj a vydali se na cestu podél pobřeží, směrem na jih. Opuštíme Izrael bez problémů a vjíždíme do Egypta. Celníci závoru nahazují plechové sudy od asfaltu bílo-červeně obarvené. Jedna bečka se odsune stranou a vjíždíme do egyptské části celnice. Levou stranu vroubí heraklitovské baráky, všechny ozdobené cedulemi s homonymními nápisy CUSTOM, PASSPORT CONTROL, BANK OF EGYPT.

Na malé verandičce jednoho z baráků stojí chlap v „noční košili“, významně si nás prohlíží a zve dál. Místnosti věvodí stůl, u něho ošoupaná židle. Druhý, naproti stolu, je pro záznamníka, a u zdi jsou další, dřevěná a řádně otlučené. V druhém rohu této honosné kanceláře se nachází brloh postel, kterou její majitel zjevně před chvílí opustil.

Úředník usedne, z pod „noční košile“ vykuknou bosé nohy. Začne se významně a sáhodlouze ptát na spoušť zbytečnosti. Pak, aniž by si prohlédl řádně pasy, nasází do nich razítka.

Ztrácíme drahocenný čas, avšak musíme nejprve do BANK OF EGYPT, vyměnit peníze k zaplacení celních poplatků, a musíme projít ještě celní

kontrolou. Honosnost těchto obou státních úřadů si v ničem nezadá s prvním barákem, včetně rozvraného lužka.

Na celníci jsou z nám nejasných důvodů problémy s průjezdem Avie. Nevíme proč, ale celníkům vadí diesellový motor. Jednání je dlouhá a po úspěchu jsme opakovaně ujišťováni o vylučnosti a vyjimečnosti rozhodnutí, kterého se nám ohledně motoru od celního úřadu dostalo. Obsah vozu je valně nezajímavá.

Ztratili jsme několik hodin, ale odjíždíme směrem na jih. Po levé straně se nám otevírá krásný výhled na Rudé moře, které je ve skutečnosti neskutečně modré. Míjíme pohádkovou křižáckou pevnost a po dalších desítkách kilometrů cesta uhýbá směrem do vnitrozemí. Začínáme stoupat. Silnice je stále ještě kvalitní, asfaltová, zřejmě z dob, kdy tato místa okupovali Izraelci. Jen tu a tam je zpestřují typické pruhované sudy, které vytvářejí na silnici malý slalom. Jedny byly tak neočekávaně za zatáčkou, že jsme během okamžiku přestěhovali všechny materiál ze zádi vozu dopředu.

Kolem se rozprostíraly široké plochy písku, kopců a hřbetů hor Sinajské pouště. A nikde ani živáčka. Za celých 250 kilometrů jsme potkali jen dvě vojenské kontroly u sudů a jeden vetřlý autobus. To již byla úplná tma a jasnou oblohu ozařoval měsíc. Kolem zvolna proplouvaly černé masívy horských pásem. Poušť na nás dýchla svěžím vánkem, teplota začala klesat. Černý pás asfaltu, lemovaný po krajích žlutými odrazkami přímo na silnici, neomylně vedl rozjetý vůz pustým krajem.

Kolem desáté hodiny večerní jsme byli pod Mojžíšovou horou. Na našem parkovišti jsme za cigarety dostali od domorodců potřebné informace o výstupu na horu.

Po krátkém odpočinku a jídle jsme se rozdělili. Pavel a já jsme vzali na záda kletř a vyrazili na vrchol hory, Juraj s Borkem šli spát.

Skalni stěny se rýsovaly všude kolem nás a jedna strana údolí byla zalitá měsíční září. Prošli jsme kolem kláštera svatě Kateřiny, jehož ochranné zdi a věže v měsíční noci působily ještě mohutněji a majestátněji, než za bílého dne.

Potkali jsme se se dvěma Američany. Šli také nahoru. Dali jsme jim náš skok. Chtěli jsme být sami, výstup temnými horami jsme jen tu a tam rušili povídáním. Dlouho nám to nevydrželo. Oba Američané se v každé druhé zatáčce pěšiny zastavovali, sundávali a nasazovali batohy, otevírali a popíjeli z láhve Coca-colu.

Poprvé jsme zastavili kus pod nimi a pokoušeli se o fotografie v noci. Přesto jsme je záhy zase dostihli. Pár přátelských vět a ponechali jsme je jejich osudu. Na cestě bylo ještě několik plátěných chýšek s upomínkovými předměty, čajem a kávou. Majitelé a prodavači v jedné osobě většinou spali, jen tu a tam svítila petrolejka a ozval se hlas nabídky.

Cesta k vrcholu trvala asi dvě a půl hodiny. Potemnělé scenerie skalnatých hor Sinaje se pozvolna měnily. Měsíční scenerie dávala vyniknout jen

základním obrýsům masívu hor a údolí, tma milostivě kryla nelhostnné stopy civilizace. Je to jeden z nejkrásnějších chrámů křesťanské historie. Chrám přírody. Mohutný, temný, vytvořený z nejrůznějších křivek a oblouků. Chrám smíru. Jako balzám na naše duše vyřezané z cest Avii. Pravidelný krok, černé skalní masívy s nejdůležitější chrámovou klenbou a s tisícem drobných světél, ticho rušené jen krátkým se dechem.

Pomalu se mění scenerie uvolňuje jakýsi vnitřní film. Pásmo myšlenek, zážitků a vzpomínek se mísí nerušeně dohromady. Jsme třetí týden na cestách.

A třetího měsíce po vyjití z Egypta přišel lid izraelský na Sinajskou poušť a usadil se pod horou. Mojžíš svolává starší lidu, aby jim oznámil, co mu řekl Hospodin: at vypere lid svá roucha, at světí dva dny zdrženlivostí a je připravten ke dni třetímu. Neboť Hospodin sestoupí na horu Sinaj. A ráno dne třetího nastalo hřimání a blyskání a hustý oblak zahalil Sinaj. Ozval se zvuk trouby. A ten se rozléhal a sílil. To Bůh sestoupil na vrchol hory v ohni. A povolal Mojžíše na vrchol a on tam vystoupil....

Dnešní noci stojí hora nehybně, vítr se nepohne. Stojí a mlčí. Střeží svá tajemství. A kolem další a další malé a velké, mohutné a drobnější vrcholy. Člověk by dnes neřekl, že tudy nedávno šla válka. Právě tudy, kde Hospodin promluvil ústy Mojžíšovými a dal lidu Boží zákony, které měly z lidu vrtkavého a pokaženého udělat lid jedné myslí, aby byl hoden návratu do země zaslíbené. Právě tady Mojžíš zapsal zákony na desky kamenné, aby pokolením člověčím byly zachovány jako Desatero Božích přikázání.

Mojžíš, po čtyřiceti dnech a nocích navrátil se z hory, našel pak zde lid svůj tančící a zpívající kolem zlaté sošky telete. Což čtyřicet dní a nocí stačilo k tomu, aby ten bídný lid zapomněl přikázání první: „Já jsem Hospodin, Bůh tvůj, kterýž vyvedl tě ze země egyptské, z domu služby, a nepodín, Bůh tvůj, kterýž vyvedl tě ze země egyptské, z domu služby, a nepodín budeš mít jiných bohů mimo mne?“ Rozlítil se Mojžíš prchlivostí strašlivou a zdvihnul obě desky, mštil jimi o zem a roztrátil je. A z brány lábora vykřikl: „Kdož jsi Hospodinův, ke mně.“ A přišli k němu všichni synové z kmene levitů a on je opásal mečem. Ten den padlo z lidu na tři tisíce mužů....

Na vrcholu stojí malá kaple či kostelík z kamene. Rýsuje se proti hvězděné obloze. A kolem, kde je jen trochu místo, lidé. Spí na skále. Všichni jsou mladí. Když se člověk škrábe nahoru, bývá sám. Měl by tedy, když vystoupí na vrchol a všechna krása se ukáže, být také sám. Ale tady to neplatí. Chrám je za noci potemnělou stavbou a ti všichni mladí zde nejsou tu jen proto, aby její spatřili. Zůstávají na hoře, aby spatřili světlo, svítání. Ulehnáme mezi ně, natahujeme budík. Abychom nezaspali. Ten strašný nejlvernější plecháč, který by drnčením probudil i mrtvého. Přesto její natahujeme. Probouzíme se našťást o něco dříve. Na východě je nad horami červený pruh. Sílí a tmavne. Všichni se postupně navzájem budí. Sedají a otáčejí se k červenajícímu se nebi. Sedí tiše, nemluví. Odehrává se nejkrásnější divadlo každého z rán. Všichni čekáme na okamžik zrození slunce. Jako by měl

vnést do našich myslí novou sílu a víru. Mlčíme, bojíme se, že bychom zážrak slovem pokazili. A v tom přichází. Je rudé a stoupá nad hřebenem hor. Červeně barví skály. Slunce. Obraz žloutne a bělá. Atmosféra postupně vyprchává, rozproudil se hovor.

A řekl Hospodin: „Vytesej desky kamenné, podobné prvním a napíši na ně slova, jež byla na oněch, které jsi rozřítštil.“

Scházáme dolů. Schůdky, ošlapané nohou mnichů, jsou nám vodičkem. Kamenná krása Sinaje. Ostře skály, věčnou erozi ozdobené kameny. Barva černá, žlutá i červená. Vracíme se zpět do Ejlátu. Všude kolem kámen a písek. Ale i den zde dělá divy. Zvláštní je krása pouště.

O TOM, JAK JSME NEODPULI A PŘESTO SE NÁM HAIFA STALA PŘÍSTAVEM

Oпустиť jsme Jaffu a Tel Aviv a vraceli se do Haify. Času bylo hodně a nespěchali jsme. Nechali jsme si úmyslně rezervu. Byli jsme špinaví, propocení, unavení. Ono spát uprostřed hlavního města v autě neskýtá kýžený komfort. Prostě, byli jsme tak akorát zrali k odjezdu.

V Haifě jsme zastavili v centru. Pokusili jsme se navštívit paní Towu. Nebyla doma. Kýžená vidina očisty se rozplynula v nedohlednu. Nevadaí, vzdýt i na naši sedmé cestovní třídě byly kabinky se sprchou.

Zašli jsme k chrámu církve bahá'í. Byl opět uzavřen. Vrátili jsme se do přístavu. Silver Paloma byla na svém místě. V cestovním horeče nás potěšil nápis na špinavém okně německého Range Roveru. Dýchlo na nás teplo domova. Stalo tam český tiskacími písmeny: ČUNĚ.

Na celnici nebyl nikdo. Couráme městem. Kolem čtvrté hodiny odpoleďní druhý pokus. Zpočátku poklidné jednání se naráz mení v drama. „Nemáte dvojité vstupní řecké vizum!“ Věděli jsme, že Rhodos, na němž přeseďáme do Turecka, je řecký. V cestovní kanceláři doma nám však řekli, že vizum pro vícenásobný vstup není třeba, vzdýt jen přeseďáme z jedné lodi na druhou. V Haifě vypadala situace trochu jinak. Hledáme kanceláře lodní společnosti Mano. Seznamujeme úředníka se situací a přesně informace máme do pěti minut. Je skutečně potřeba dvojité vizum. To však dostaneme jen v Tel Avivu. Je neděle odpoledne, tedy nejtíživě zítřka ráno od 10 do 12 hodin. Musíme přeojednat loď, jezdí jen dvakrát týdně. Poslední možnost - osobní kontakt s řeckým imigračním úředníkem. Vracíme se do přístavu. Ochota zaměstnanců společnosti Mano překvapuje a příjemně uklidňuje.

Vypracováváme variantu pro ústup ze země: přesun jen na Kypř a tam pokus o získání víza, loď tam stojí osm hodin.

Výslech imigračním úředníkem probíhá po telefonu. Jaký je smysl vy-

pravý, finanční situace, přidáváme fakt, že máme objednanou loď z Rhodosu do Marmaris na konkrétní den. Naděje v nás vzrůstá. Jenže přichází studenta sprcha. „Ne, nelze. Ani Rhodos, ani Kypř, nic.“ Tak tedy zítřka jedeme do Tel Avivu. Již potřetí.

Říkáme si ono známé, když nejde o život, jde o... Ale moc to nepomáhá. Tričko se lepí ještě více na tělo a nálada klesá pod bod mrazu. Vyčerpali jsme nápady, energii, chut. Je zvláštní, že si vyprava vylámala zuby nikoliv na poušti nebo na arabských územích, ale na nám tak velmi dobře známém úředním šimloví. Jak nám to připomnělo naše úřady. Jako by si z oka vy-padly.

Vřizdáme do kopců, jimiž začíná pohorí Karmel. A nacházíme naše útočiště otevřené. Paní Towa nás vítá. Úsměv, pár vildných slov a otevřená koupelna. Poklid uzavřeného prostoru se přenáší do našich duší. Loď odplouvá, my zůstáváme.

JSME TADY DOMA, ALE...

Životní příběhy Židů z Československa jsou prazvláštní a přitom podobné jeden druhému. Vystěhuje-li se člověk ze země, kde se narodil, ať již kamkoliv, pohlížeji na něj tamní usedlíci jako na vystěhovalec (tak dlouho, jak je zvykem té které země). A doma bývá v Československu. I po desítkách let. Teprve jeho děti mají své doma tam. A říkájí: „Víte, naši rodiče pocházejí odkudsi, snad Československo se ta země jmenuje“.

Židé žili téměř dvacet staletí rozptýlení po celém světě, aniž by měli svou zemi. Přestože se vysídľaly desítky generací, věděli stále, že jsou všude cizinci. Tak jako tažní ptáci jakýmsi pudem nalézají zimoviště svých předků a prapředků i přes širé oceány a daleké země, tak i Židé si stále nesli s sebou vědomí své výjimečnosti ve světě. Snad i tato výjimečnost je předurčila k stálému vyčleňování z okolní společnosti. Tak vznikala židovská ghetta.

A tak, když se před sto lety začali Židé stěhovat do své pravlasti, stěhovali se domů. Jenže jejich domov byla poušť, step, bažiny, skály. A k tomu ještě domorodé arabské obyvatelstvo, které považuje za svůj domov stejnou zemi.

Bylo jasné, že uvítáním bude kámen a motyka. Přesto návrat do staré vlasti podstoupilo mnoho lidí. Jejich silou byla víra. Víra v zemi, z níž vytvořil kvetoucí zahradu. Tady sehráli významnou roli křibuc. Národ, který ve světě vládl financemi a obchodem, se vrátil k půdě!

„Člověk tomu sám nechce věřit a když to vyprávím dětem, tak mne podezírají, že si vymýšlím, že to ani není možné“, říká paní Towa.

„Narodila jsem se v Československu mezi dvěma válkami. Ještě když jsem byla děvčátko, objevil se na scéně Hitler. Tehdy, v roce 1939, když

odjížděl můj bratr, se mne ptali, jestli chci také s ním. Říkala jsem ano, chci, slzy mi tekly po tvářích a schovávala jsem se mamince do sukně. Když se situace v Bratislavě, kde jsme bydleli, výrazně zhoršila, odecestovala jsem pod falešným jménem do Klenovce, do hor.

Cestou jel se mnou strýc, jediný člověk, který věděl o mém pravém původu. Vlak cestou zastavili Němci. Velice jsem se bála. Měla jsem tehdy dlouhé vlasy, spletené do copů. Vypadala jsem jako slovenské děvče. Důstojník SS se na mne usmál a ptal se, kam jedeme. Když se dozvěděl, že se vracíme domů z Bratislavy, popřál nám dobrou cestu.

Prošla jsem v Klenovci rok, bylo to jedno z nejkrásnějších období mého života. Bydlelo se v dřevěnici, všichni v jedné místnosti, nás mladých tam bylo několik. A tak tam bylo i veselo. Vznikala nová přátelství. Pro vodu se chodilo pár desítek metrů od chalupy. Koupali jsme se jednou týdně. Na léto jsme se stěhovali do hor, do jakési salaše, kde jsme pásli ovce, pracovali na malém poličku. Psala jsem domů řadu dopisů, ale odpověď jsem nedostala ani jednou. Celou dobu jsem nevěděla, co je s rodiči. Dres bych to tam asi už ani nepoznala. Ale někteří z těch lidí, co jsem znala, tam jistě ještě dodnes žijí.

Pak válka skončila a vrátili jsme se do Bratislavy. Matka žila a otec také. Vrátili se z koncentráku na pokraji svých sil. Museli jsme ho hlídat, aby se nepřejel, nedokázal se už kontrolovat.

V roce 1949 mě rodiče poslali s transportem dětí do naší vlasti. Proč samotnou? Transporty byly omezené a to nejdražší, děti, se posílaly jako první. Situace byla nejistá. Bylo mi devatenáct let. A s ostatními jsme chtěli budovat svou zemi. Zní to jako ze špatného románu, ale bylo to přesně tak. Po příjezdu jsme byli na půl roku rozděleni do kibuců, kde jsme pracovali a učili se hebrejsky. Při transportu jsem získala nové přátele.

Poté jsem bydlela v Haifě. Zprvu jsem pracovala v kibucu za plat, ne jako jeho členka, a byla jsem šťastná. Vstávala jsem ráno v pět hodin a jela z Haify na kole do kibucu. V pět odpoledne jsem se vracela domů. Teprve mnohem později jsem se dozvěděla, jak to některým vadilo, že jsem pracovala za peníze, jako nečien.

Později jsem sázela stromky. Byla jsem tehdy na vrcholu spokojenosti svého mládí. Pouště kolem se měnily i mým přičiněním. Mláďá a ideály." Paní Tova se usmívá.

Její matka, se kterou bydlela v Haifě, pracovala a dojížděla do Tel Avivu jako kuchařka. Otec byl zaměstnán v lázních u Genezaretského jezera. Členové rodin se tehdy rozcházeli po své nové vlasti tam, kde jich bylo potřeba.

Život někdy nečekaně dává tvrdé políčky. A nadšení netrvá věčně. V období, kdy paní Tova sázela stromky, se vydala za otkem na návštěvu do lázní. Byl zrovna někde pryč a při čekání se dostala do hovoru se skupinou mladíků. Došlo i na to, kdo co dělá. A ona, chtějíc se pochlubit, hrdá na

svou práci řekla, že sází stromky. Ve tváři jednoho z těch hochů se objevil pobavený úsměv: „To je ale džob!“ Byla to první ledová sprcha ideálům mláďi.

Přišla vojenská služba. Po vojně nějaký čas vyšívala, ale byla to jednotvárná, nezajímavá práce. Později v keramické dílně zdobila vázy kresbami, pracovala také jako skladnice. Pak přišel velký úraz a půl roku pobyla v nemocnici. Práce zdravotních sester se jí tam natolik zalíbila, že si udělala dvoudletou školu rentgenových laborantů a zbytek života strávila u rentgenu, později u počítačového tomografu.

Od té doby země rozkvetla. Na pouštích zavlažovaná pole rodí plody, na skalních útesech se zelenají lesy. Problémem je nedostatek místa. A vody. „Ještě něco nás trápí. Nemáme klid. Ze všech stran trčí zbraně. Máme konflikty s vlastními Araby a ti okolní, darmo mluví. Jsme tu, jako bychom seděli na sudu s prachem. Mnoho našich dětí právě proto zůstává v cizině. Nastalo. Nemají se tam lépe. Ale nevísi nad nimi jako Damoklův meč hrozba války. Ta je tu všude přímo hmatatelná. Ani se těm mladým nedívím. Vy jste také přijeli a hned jste se ptali, jak je to s konfliktem v Perském zálivu. A co by bylo? Tady je něco takového stále...“

ŘECKÉ ZASTUPITELSTVÍ V TEL AVIVU

Po depresi z neúspěšného odjezdu se dočkáme nového dne. Vymytí a oholení vyrazíme z Haify do Tel Avivu. Jsem rád, že řídím. Nečinnost v tuto chvíli je ubíjející. Provoz směrem k hlavnímu městu houstne a pro kolizi v dálu před námi zastavujeme. Spojka, jednička, dvojka, brzda. A znovu.

Město hučí provozem. Svítí semaforey, kolem nás proudy aut. Nachází me hledané. Na řeckém zastupitelství je sympatický vrátný. Českoslováků tam bylo málo. Ví však, kde je naše republika, zná našeho prezidenta. Dává nejavo sympatie.

V kancelářích řeckého zastupitelství vládně klid. Úředník bere pasy a vyzývá k čekání. Juraj sbírá všechny propagační materiály a mapky v místnosti, coby studijní materiál. Neprve mnu s Pavlem vyčítáme, pak obracíme a začínáme se pít, kdo z nás si odmontuje telefon, komu případnou křesílka a tak. Čekání netrvá příliš dlouho. Zrovna ve chvíli, kdy se přeme, kdo uzme koberce, jsme vyzváni k úřadovi. Razítka, kolký, bez otázky, bez zkoumání jedineho pasu či fotografie máme za předepsaný peníz víza. Celé vyřizování je odbyto za deset minut, fotografie není třeba. Pro nás však tato zbytečná procedura znamená čtyři dny ztráty a zrušené Turecko. Odcházíme. Vrátný nás přátelsky zdraví. Šlo to báječně, snadno a rychle. Tak rychle, že se přímo vnučuje myšlenka, proč to nešlo vyřídit přímo v přístavu, ten kolek a razítko. Asi moc přemýšlíme.

Po vyřízení formalit jdeme do kanceláře turistické společnosti Mano. Bez problému přobjednáváme loď na čtvrtek. Počítáč jen trošku zabzučí a problém je vyřešen. Z telefonické ústředny voláme domů, že budeme mít zpoždění. Pokoušíme se také dovolat na Rhodos a přeložit odjezd z Rhodosu do Marmaris - Turecku na sobotu. Nedaří se to, nemáme správné číslo. Spásná myšlenka - obrácíme se na naši cestovní kancelář. Ano, pokusí se to zařídít. Chvilí čekáme. Telefon, počítač, telefon. Záhy se dozvídáme, že odjezd je zajištěn. Ještě žádáme potvrzení telefaxem. Společnost Mano se zadarmo o vše postará. Večer nebo ráno je máme mít. Po zkušebnostech s cestovními kancelářemi doma náš údiv nezná mezi. Zázrak v komunikacní oblasti? Nebo norma ve vyspělé zemi?

A telefon zde, v Izraeli? Štal se našim spojením již prvního dne. Pouliční telefonní budka nám umožnila první styky s izraelskými přáteli. Volá se odkudkoliv a kamkoliv po celé zemi, z budky, z domu, z města, z auta a přenosnými telefony i z poli. Na významnějších silničních křižovatkách jsou instalovány telefonní automaty. Volá se za kovové žetony, ty lze do přístroje naházet v libovolném množství i předem, než se číslo vytvoří, a po zrušení telefonátu přístroj zbylé vrátí. Bezpracné a efektní. Nesetkali jsme se s tím, že by telefonní síť byla přetížena. Telefonní ráj. Pro nás, zvyklé na staříčké telefonní ústředny, kde vás spojovatelka někdy spojí, někdy ne.

Vkrádá se mi do myslí poněkud ironické srovnání s domácími podmínkami. V místě, kde pracuji, jsou dvě nemocniční zařízení proti sobě, přes ulici. Dovolet se z jedné budovy do druhé je nesnadnější, než dovolat se k nám z Izraele. Když jsme jednou v noci potřebovali něco vyřídit v protějším ústavu, telefon byl půl hodiny hluchý. Vrátná tvrdila, že to tam někdo nebere. Nakonec musela vyrazit přes ulici. U konkurence se hluboce spalo. Po probuzení bylo možno realizovat telefonní spojení. Ihned. Vzhledem k pokročilé noční hodině telefonní síť nebyla přetížena.

DIVY SVĚTA NEJSOU NA DÍVÁNÍ

Podarilo se odrazit od haifských břehů. Loď se už nejmenovala Silver Paloma, ale jen Paloma. Byla o něco málo menší než její sestra, a měla také sedmou cestovní třídu - volnou palubu. Na této však o poznaní více čpěl natřovaný kout dieselových motorů, které v plných obřátcích v pravidelném rytmu rozzechvívaly tohoto kovového obra. Po mezipřistání na Kypru vystupujeme na Rhodosu.

Ostrovu do nitra jsme nahlédli z oken naší Avie, kterou jsme provedli úzkými, točivými silničkami. Na severním cípu ostrova leží přístav stejného jména - Rhodos. Hradbami obležené staré město rytířského řádu johanitů vytvořilo až pohádkový obraz. To vše je harmonicky spjato s přístavem. Sta-

rá část přístavu, Mandrakí, v níž se na poklidné hladině pohupují milionářské jachty a plachetnice, vybíhá v dlouhé molo a přístav uzavírá. Na konci mola a na profilném břehu stojí na kamenných podstavcích dva bronzoví jeleři, sítěžící vstup do této části přístavu. Stojí v místech, kde se prý dříve vypínal rozkročený rhodský kolos, jeden ze sedmi divů světa. Byl postaven v roce 290 před naším letopočtem a měl přes třicet metrů výšky. Nestál však dlouho. Při zemětřesení v roce 225 před naším letopočtem se zřítil. Po osm století ležela socha ve vodě, pověřiví obyvatelé města ji nechávali v klidu. Teprve pak byla odvezena a údajně prodána židovskému překupníkovi.

Vstupujeme do paláce velmistru a tam v přízemí nás malou výstavou ujišťují, že socha stála zcela jinak, mnohem prozaičtější někde na břehu, neboť při pádu zborčila několik domů. Ničí nám tím další báji, což zapšklá věda dělá každou chvíli.

Z druhé, obchodní části přístavu, odjíždí naše loď do Turecka. Je to vlastně člun široký právě tak, aby se naň vešly dva osobní automobily mezi nimiž uprostřed trůní naše Avie. Jsou tam ještě dva další vozy a motorka. Tím je podstatná část nákladní paluby obsazena. Všude jinde se tísní lidé.

Začíná nečekaná anabáze, kdy na silně rozvířeném moři se plavíme na podezřelě malé a zastaralé lodi. Ta se kymácí na vlnách, které stírkají vzhůru, po autech, po lidech a na zavazadla. Trneme hrůzou, když se vysoká Avie naklání nad oba osobní vozy. Trneme hrůzou, jelikož jsme již bez ruční brzdy a ty dva bídné klíny pod koly cestují vesele po plechu paluby. Vůz drží ve směru předozadním na „kvaltu“, ve směru bočním silou vůle.

Anabáze se šťastným koncem trvá dvě hodiny. Čekání na celní odbavení vyplňujeme vařením večeře a odsolováním skel kabiny, aby bylo vůbec vidět ven. A pak co nejrychleji vyrazíme, směrem na Efes. Cestou míjme řadu našich škodovek 1202 (stejnů) v provedení valníček, jak s původní kapotáží, tak zcela modernizované, kde jen velký nápis ŠKODA upozorňuje na pravý původ vozu.

Nepočítaje noční přestávku, zastavujeme až v Efezu. Obrovský rozsah a zachovalost antických staveb nás po Recku zaskočila. Při dobré vůli je to prohlídka na celý den, dlouhé cesty dlážděné kamenem, obklopené sloupy, oblouky, ba i rozsáhlými ruinami staveb chrámů, domů, lázní.

Průvodce vypráví i o velké stavbě mimo samotný okreek města, o chrámu bohyně Artemidy, jež jest počítán mezi sedm divů světa. Z vykopávek vyplynulo, že původně byla stavba malá, časem však byla rozšiřována. V letech 550 - 460 před naším letopočtem došlo k první rozsáhlé přestavbě chrámu. Stavba měla rozměr 55 x 115 metrů. Pak byla ještě několikrát rozšiřována a upravována a nakonec měla 127 sloupů devatenáct metrů výškových, s důmyslným vnitřním uspořádáním. Později tato stavba vyhořela.

Zbytky chrámu bohyně Artemidy, jednoho ze sedmi divů světa, prezentuje nyní malý dolík, připomínající venkovské fotbalové hřiště a to špatně dřetované, s kaluzemi, v nichž se čvachtají místní turecké husy, v ničem se

v tomto nelišící od našich. Místo branky stojí v rohu jeden jediný sloup, zjevně nedávno opravený, posleповany ne právě citlivě betonem, bez snahy zachovat členění reliéfu sloupu. Význam celého místa nám oznamuje na klacku připevněná rezavá, plechová cedule s obrázkem kompletního chrámu a kromě nadpisu i s nečitelným textem. Světovost je pouze v poplátku za parkování na kusu holé země, vzdáleně připomínající parkoviště.

SPĚCHÁME, VRACÍME SE PŘES AFRIKU

Kolem antických památek Efezu se s Pavlem vracíme k vozu. Postávají u něj tři mladí muži, tak asi našeho věku. Na první pohled vypadají obyčejně, až příliš obyčejně, a když se podíváme na nás dva, na konci cesty (a sil), pomačkané, vyhublé postavy v posledním, relativně čistém oblečení, mimoděk se nám vkrádá do mysli vtip Vladimíra Jiráka: „Nebojte se vypadat česky, cizinci jsou směšni“. Tedy to sedí. Přicházíme blíž, kluci nás oslovují naší mateřštinou. Překvapení. A co děláme a kam jedeme. Povádáme, že už nejedeme nikam, jen se vracíme a spěcháme. Jde řeč o autech, o reklamních nápisech na našem voze, ledabyle konverzujeme. Pak jako olei na hladinu vyplouvá zajímavost, že ona povedená trojice je vlastně polovička výpravy Lambarene 1989. Luboš, Míra a Miloš. Dáváme se dohromady, naše cesty mají společný cíl, domov.

A tak jako z domova Reckem, i domů Tureckem jede naše Avie v sedmi. Kolega na studiích, se kterým jsem den co den chodil společně na stáž, zdůvodňoval svou ranní náladu slovy: „Co chceš, ráno vstanu a co vidím. Zase ty stejné ksichty...“ Tak i my byli rádi tomuto zpestření v posledním tažení síl. Bylo co vyprávět, bylo co poslouchat. Probrali jsme africkou pusťinu, problematiku expedičních dopravních prostředků, život v zemi izraelské a taky „slávu“ naší zdravotnické pomoci Rumunsku v prosinci 1989. Cesta tak plynula rychleji a pro nás již bez podstatných zádrhelů.

KONEČNĚ DOMA

Budapešť, ještě přikrytou tmou, jsme sice projeli energicky, velkou rychlostí, ale nepodařilo se nám najít na správnou výsadovku. A tak delší cestou přes Ostrihom a kolem Dunaje, kolem zbytků stavby vodního díla Nagymaros, jsme se dostali ke Komárnu. Nenápadná odbočka vpravo a úzký, dlouhý most pro jeden vůz. Celnice. Pasy a slova: „Jak je v Izraeli?“ Zvedá se závořa. Jsme doma.

Provoz housne, nový den je přikryt pláštěm drobného deště. Potkáváme a předjíždíme kolonu sovětských vojáků, snad taky na cestě domů. Krájina je stále jako placka, vesnice s přízemními domky mají okna zatážená roletami jako v sousedním Maďarsku, stejný porost vinné révy nad vchodem a podobné plotky. Teprve kus cesty za Nitrou, tam, kde motor Avie začíná ztrácet otáčky v táhlých stoupáních, kde přecházejí pole v louky a objevují se hřbety kopců kryté lesy, člověk hmatá očima to své známé doma. Není to tak velkolepé jako Izrael, oba kraje se od sebe liší. Asi tak, jako se liší krása mramorových paláců s kilogramy zlata a nekonečnými plochami stříbrných zrcadel od světnice s kachlovým sporákem, huňatým kobercem, dřevěnými kusy nábytku a houpacím křeslem, pokrytým kožšinou. Mírná a laskavá se nám dnes zdá podzimní tvář moravskoslovenských kopanic. Dýchlo na nás teplo domova.

Ještě týž večer se jdu podívat do kapsy. U vchodu transfúzní stanice leží letošní kaštany. Jeden putuje do kapsy. Pro příště.

Službu mají oba mí šéfové. „Je dobře, že ses vrátil“, a je v tom úleva. A z druhé strany uvítací řev: „Ty už jsi tady? My jsme mysleli, že sedíš na břehu Středozemního moře a čekáš na přívoz!“ Naplno jsem to pocítil. Konečně zase doma.

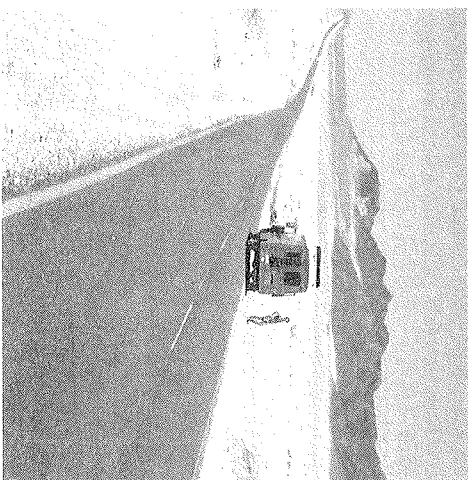

Foto na obálce:
Karmel – západ slunce od Eliášovy jeskyně
Expediční vůz v háji datlovníků

Michal Plintovič, Pavel Nováček
ZEMĚ ZASLÍBENÁ

Odpovědný redaktor: RNDr. Hana Dziková
Grafická úprava: Ivana Peritková
Vydala Univerzita Palackého v Olomouci
Olomouc 2001

ISBN 80-244-0219-X